

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og
Arkiv

Årsskrift
1993

aba

I

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

Årsskrift 1993

ABA 1994

Indhold

Velkommen til Nørrebrogade. Ved Henning Grelle / 3

Vi præsenterer ABA. Ved Gerd Callesen, Ole Arent, Dorte Ellesøe,
Anette Eklund Hansen, Hannah Linden, Gitte Lunde Johansen og Karen Kræmer / 6

De faglige kvinders kamp for ligeløn 1945 - 1973. Af Anette Eklund Hansen / 25

International Association of Labour History Institutions. Ved Gerd Callesen / 33

ABA's billeder i elektronisk katalog. Ved Karen Kræmer / 35

Kære Thorvald. Af Henning Grelle / 37

Jubilæumsskrifter 1992-1993. Ved Marianne Bagge Hansen / 39

Afleveringer til ABA i 1993. Ved Marianne Bagge Hansen og Anette Eklund Hansen / 42

Medarbejdernes aktiviteter / 45

Forside:

Th. Stauning som landsfader omgivet af sine »Undersåtter«. Af W. Glud, 1939. Maleri i ABA. (Foto: Allan Schnipper). Maleri i stor udgave findes på SiD's Svendborgskolen.

Bagside:

P. Knudsen døde i 1910, og Stauning afløste ham som formand for Socialdemokratiet. Her ses to slidte buster af P. Knudsen fra kælderen i Folkets Hus. Billedet er taget ved flytningen i sommeren 1993.

Copyright © ABA 1994

Nørrebrogade 66 D, 2200 København N.

Tlf. 35 36 15 22 Fax: 35 36 32 22

Redaktion: Henning Grelle

Oplag: 5000

Sats og produktion: Forlaget Fremad A/S

ISBN: 0900 - 2723

Alle nye fotos i dette nummer er taget af
fotograf Harry Nielsen

Velkommen til Nørrebrogade

Åbningsreceptionen den 8. oktober 1993 med fremvisning af nye lokaler blev en stor dag for ABA's medarbejdere og bestyrelse. Ca. 150 mennesker mødte frem med boggaver, blomster, flasker og checks. Til ABA's aktiviteter indkom som gave ialt kr. 25.000.

ABA's nye lokaler blev modtaget særdeles positivt og ikke mindst medarbejderne var lettede. De havde nået det: Bøger, arkivalier, fotos, aviser, faner og plakater var på plads i reoler og skabe - kontorer, læsesal og udlån var færdigindrettet, og der var oven i købet hængt malerier op på væggene i kontorer og på gange.

Forud for receptionen var gået en intensiv flytning fra Folkets Hus. Nedpakning af samlinger påbegyndtes i juni, og de følgende måneder tømte medarbejderne reoler for bøger og arkivalier, placerede dem på flyttevogne for senere at foretage en genopstilling på reoler i nye lokaler.

Over 100.000 bøger og tidsskrifter, 120.000 fotos, tusindvis af arkivæsker og protokoller svarende til ca. 5 kilometer materiale, knap 600 faner og mange plakater blev flyttet fra Folkets Hus til Nørrebrogade. Denne begivenhed vil næppe blive glemt foreløbig. ABA havde endelig fået mere plads til samlingerne, bedre og sikrere opbeva-

ringsforhold og langt bedre faciliteter for lånere og personale.

ABA's flytning og indretning af lokalerne er betalt af den danske fagbevægelse via LO. ABA vil gerne rette en meget varm tak til fagbevægelsen og LO for den tillid, der er vist ABA og den kulturarv, vi forvalter. ABA takker også alle, der sendte os gaver og mødte op ved receptionen og var med til at gøre åbningsdagen festlig.

Efter åbningsreceptionen var det ny hverdag for ABA. Da ABA forlod Folkets Hus den 30. august havde de første 6 måneder af 1993 været en særdeles fin sæson. Over 1000 mennesker besøgte ABA, indtil der måtte lukkes og forberedes flytning. Da ABA åbnede på Nørrebrogade var der stor spænding, om folk kunne finde os igen. Trods udsendelse af en stor mængde flyttemeddelelser, måtte der regnes med problemer. Telefoniske henvendelser kom der hurtigt mange af. Derimod gik det trægt med publikumsbesøg, men i slutningen af året kunne alle ånde lettet op og konstatere et støt stigende besøgsantal på læsesalen og et udlån i stærk fremgang.

For yderligere at informere om ABA's flytning blev årsskriftet for 1992 først udsendt i oktober 1993. Senere udarbejdedes en lille folder med de

mest nødvendige oplysninger om ABA i nye omgivelser. Denne folder kan rekvireres af alle interesserede.

Præsentation af ABA

I dette årsskrift gives en præsentation med eksempler på, hvad man kan finde i ABA og hvad medarbejderne beskæftiger sig med i bibliotek og arkiv. Der er valgt en præsentation i populær form. En opremsning af alt hvad der findes i ABA, ville gøre præsentationen for lang og kun være af interesse for en mere snæver kreds af fagfolk.

ABA er blevet en stor virksomhed i omfang og fordeler sig på over 4000 m². Man finder arkiv og billedsamling i stueetagen, og bibliotek og udlån på 1. sal. De 14 medarbejdere står til rådighed med personlig betjening inden for deres hovedområder og de præsenteres hermed for brugerne. I ABA har vi altid lagt vægt på at give en personlig betjening. Det vil vi også fortsætte med fremover.

Forskning og formidling

ABA's indsamlingsopgaver har naturligvis været hæmmet af flytteprocessen. Det samme har ikke været tilfældet med forskning og formidling. Opgaver af en sådan art løber fortrinsvis over en årække og lader sig ikke stoppe, medmindre de er færdiggjort.

Kort før den officielle åbningsdag var ABA vært for en international konference for arbejder-

biblioteker og arkiver. Konferencen var aftalt længe før flytningen, og heldigvis var det nye ABA så færdigt, at konferencen kunne afvikles på bedste måde.

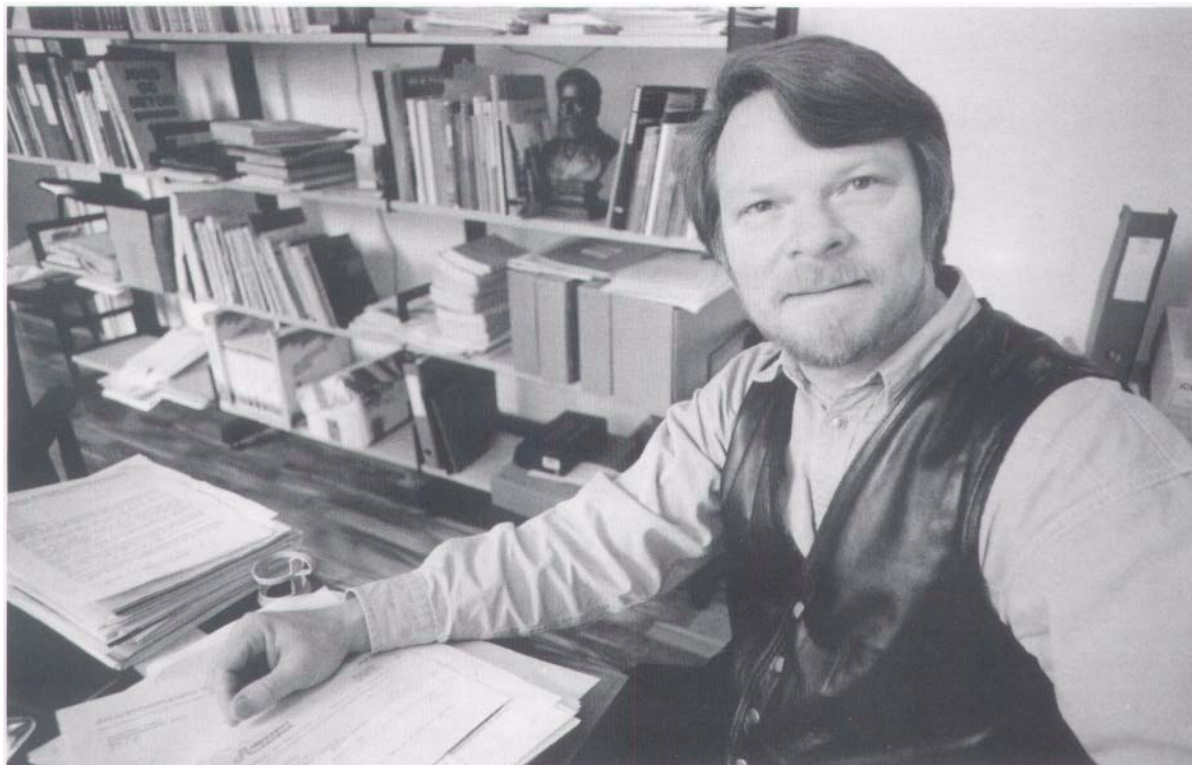
Det lykkedes også forskningsbibliotekar Gerd Callesen at færdiggøre et manuskript om Thorvald Stauning, der kunne udgives i bogform i anledning af Arbejdermuseets åbning af udstillingen »Stauning eller Kaos. En statsministers gaver«. Udstillingen blev åbnet den 18. februar 1994 med taler af fhv. statsminister Anker Jørgensen, ABA's leder Henning Grelle og Thorvald Staunings yngste søn, Søren Stauning. Udstillingen er baseret på ABA's store samling af personlige ejendele og papirer, som har tilhørt Stauning. Arbejdermuseet har ervedover foretaget en spændende indsamling af malerier og effekter, der fortsat er i privat eje.

ABA's medarbejdere har flittigt deltaget i den løbende forskningsdebat og bidraget med artikler i bøger og tidsskrifter. En fuldstændig fortegnelse findes bagerst i dette årsskrift. I de følgende år er der endnu mere i vente.

ABA er til for alle

ABA's flytning til lokaler på Nørrebrogade 66 D betyder bedre faciliteter for alle, der vil studere arbejderhistorien eller vil fordybe sig i mere aktuelle problemer inden for det politiske, økonomiske og sociale område. Der er rige muligheder både hvad angår nationale og internationale forhold.

ABA er også klar til igen at modtage arkivalier fra organisationerne og fra enkeltpersoner. Faner,

ABA's forretningsfører Henning Grelle byder alle velkommen til det nye bibliotek og arkiv. ABA er igen klar til at modtage arkivalier til samlingerne.

plakater, bånd, fotos og erindringer er også særdeles velkomne.

Statistik

Hjemlån af bøger og tidsskrifter var 3489 bind, hvoraf 870 blev udlånt gennem andre biblioteker. Derudover blev der foretaget 2303 fornyelser af lån.

Til ABA's læsesal ekspederedes 1652 bind og 3236 arkivenheder, og til andre bibliotekers læsesale blev sendt 352 arkivenheder.

Endelig udlåntes 4280 billeder, plakater og andre genstande til illustrationsbrug.

Denne statistik gælder kun for 9 måneder, da ABA havde lukket i de 3.

Henning Grelle

Vi præsenterer ABA

Bøger og tidsskrifter fra hele verdens arbejderbevægelse

Biblioteket er først og fremmest en samling af alt trykt materiale af og om dansk arbejderbevægelse - og dermed en central afdeling i ABA. Der findes utroligt meget af dette materiale, og man kan undre sig over, hvordan det er lykkedes at få indsamlet det. Men desværre har vi ikke alt det, vi gerne ville have, og det, vi har, findes ikke altid i et tilstrækkeligt antal eksemplarer, men vi arbejder på at få det.

Arbejderbevægelse er for øvrigt i vores sammenhæng et bredt begreb; det er klart, at arbejderbevægelsen består af politiske og faglige foreninger, arbejderkooperationen og en del andre organisationer. Men hvilke faglige og politiske organisationer? Politisk set indsamler og katalogiserer biblioteket alt materiale fra socialistiske organisationer, dvs. fra organisationer, der opfatter sig selv som stående i arbejdernes frigørelsestradition. Og mange har gjort det igennem de sidste 125 år. Det kan måske virke som tidsspilde at bruge lige så meget tid på en gruppe på 6-7 personer, som i en to-års-periode har kunnet holde sammen for at udføre politisk arbejde, som på et stort parti med flere tusinde medlemmer. Men størrelsen er ikke altid afgørende: Vi arbejder på at kunne dokumen-

tere hver eneste bevægelse i bevægelsen. I emnearkivet findes en større samling af flyveblade og løbesedler fra de mindre grupper.

Faglige sammenslutninger under LO hører absolut til vores område, men vi har også materiale fra de andre hovedorganisationer, FTF og AC, og endvidere fra organisationer, der på et eller andet tidspunkt har stået eller står uden for hovedorganisationerne som for eksempel Sømændenes Forbund eller PROSA.

Vi samler endvidere på udgivelser, som specielt henvender sig til arbejdere og funktionærer, men som direkte modarbejder deres interesser. Således kan man f.eks. finde tryksager fra gule eller kristelige organisationer, og ligeledes materialet fra nazisternes, Venstres og Retsforbundets specielle arbejderafdelinger.

Den danske arbejderbevægelse er en del af den internationale arbejderbevægelse: Sådant har den opfattet sig selv siden begyndelsen i forrige århundrede. Selvom der er forskelle på arbejderbevægelsen i Danmark og i andre lande, er det primære mål, Arbejdets Befrielse, det samme. ABA har derfor en betydelig samling af udgivelser fra især vore nabolande i Norden og Europa og fra

Et kig ind i ABA 's store nye bibliotek.

de internationale sammenslutninger, danske organisationer er medlem af: Alt i alt har biblioteket henved 80.000 bøger og pjecer og omtrent 6.000 tidsskrifter og årbøger. Næsten alle disse udgivelser kan lånes over hele landet via bibliotekernes fjernlånssystem.

Biblioteket er også andet end udlån af bøger og tidsskrifter. ABA kan nås via telefonen, dvs., at der er mulighed for at ringe for at få hurtige oplysninger om det, man har behov for, f.eks. om hvilken stilling læge Axel Proschovsky havde i Socialde-

mokratiet i 1880'erne, eller om en bestemt pjece er udgivet af LO osv., osv... Dvs., at biblioteket kan svare på stort og småt i perioden fra 1848 og frem - ikke på alt naturligvis og ikke lige hurtigt på alt, men det er et forsøg værd at ringe.

Grundig eller videnskabelig vejledning foretrækker vi dog at give på stedet. Det er bedst at diskutere personligt, hvordan man kan arbejde med ABA's materialer for at få skrevet en stor opgave i hf eller gymnasiet, en afløsningsopgave eller et speciale på en af de højere læreanstalter. For

Biblioteksassistent Irene Møller passer ABA's udlån og den vigtige telefonstilling. I ekspeditionstiden får Irene Møller selskab af en vagthavende bibliotekar eller arkivar.

her bliver det nødvendigt at samarbejde med ABA's forskellige afdelinger: Det er ikke nok at lade sin analyse hvile på allerede trykt materiale. Det er først, når arkivstudier bringes i sammenhæng med de trykte protokoller, aviser, tidsskrifter, fotografier, plakater, faner og mærkater, at man får hele billedet af udviklingen. Og ABA har alt dette materiale på ét sted, man kan få det på samme læsesal! Og

man behøver ikke kun at holde sig til Socialdemokratiets udlægning af teksten - det Uafhængige Socialdemokratis vurdering af udviklingen i 1918 kan også findes. Og den aflønningsopgave om det Uafhængige Socialdemokrati, som blev skrevet i 1978, er der - ligesom ca. 1000 andre utrykte universitetsafhandlinger. På samme måde som ABA er arkiv for alle i Folketinget repræsenterede arbejderpartier, findes i biblioteket det trykte materiale af og om dem.

Og diskussionerne i den rådskommunistiske bevægelse i 1920'erne dokumenteres dels gennem et brev fra en ung dansk aktivist til Hermann Gorter og dennes svar, dels også via de tidsskrifter som rådskommunisterne i denne tid udgav i Tyskland, Nederlandene og senere i USA. Også de afhandlinger, der er skrevet om rådskommunisterne i forskellige sammenhænge, findes for en stor dels vedkommende. Men hvem er da denne Hermann Gorter? Det slår man op i et af de mange biografiske leksika - f.eks. Arbejdernes Leksikon eller måske i personlægarkivet.

Sammenhængen mellem ABA's afdelinger viser sig igen og igen at være frugtbar og at lette arbejdet for interesserede af enhver art.

Med vor tids voksende internationalisering in mente, er det endnu mere betydningsfuldt at vide, hvad der på arbejdsmarkedsområdet foregår uden for landets grænser. At ABA kan støtte aktiviteterne på dette for den moderne forskning så centrale område er blevet demonstreret i flere afhandlinger. Ved at samarbejde med tilsvarende biblioteker og arkiver i flere lande støtter ABA det internationale aspekt i forskningen. Men også ved at udgive

et bind i ABA's bibliografiske serie om den internationale forskning om dansk arbejderbevægelse - i samarbejde med arbejderbibliotekerne i Helsinki, Oslo og Stockholm er denne bibliografi blevet udvidet til at omfatte hele Norden.

Imidlertid mangler vi fortsat materiale fra danske og internationale arbejderorganisationer og håber på, at vi også i fremtiden vil få den støtte, det er at modtage mange og righoldige afleveringer fra organisationer og private til den videre udbygning af biblioteket og dets samlinger.

I fremtiden må vi må arbejde på at få aftaler med de lønmodtagerorganisationer, som endnu ikke er fast tilknyttet ABA, således at de selv sørger for, at vi kan bevare deres udgivelser for eftertiden. En anden opgave som må løses i den kommende tid er forbundet med den nye biblioteks-teknologi. Siden 1990 har ABA katalogiseret sine nye bøger på edb - vi har allerede nu flere gange konstateret, at brugere (lånere og bibliotekarere) rundt omkring i landet nøjes med at slå op i den store database - men på den måde finder de kun ca. 10% af vores bøger. Vi må sørge for, at de andre 90% også kommer ind i basen, for at arbejderbevægelsens historie ikke skal blive overset eller glemt i fremtiden.

Tidsskriftsafdelingen

I tidsskriftsafdelingen indsamles og opbevares periodica fra den danske politiske og faglige arbejderbevægelse, fra de europæiske landes hovedorganisationer samt fra enkelte større arbejderorga-

nisationer i den øvrige verden. Samlingen dækker alle former for periodica, lige fra den store trykte flerfarvede avis til den lille dupliserede A4- side, der er foldet på midten. De løbende tidsskrifter er et nyttigt redskab for brugere, der hurtigt vil orientere sig om, hvad der sker i arbejderbevægelsen, både i Danmark og ude i den store verden. De ældre ophørte tidsskrifter indeholder selvfølgelig også vigtigt kildemateriale, når det gælder historieskrivning, fordi de indeholder den i samtiden aktuelle diskussion. Det er da også en flittigt benyttet samling på stedet.

Det daglige arbejde i afdelingen er fordelt således: Forskningsbibliotekaren sørger for, at afdelingen hele tiden er vidende om, hvad der udkommer af tidsskrifter, der måtte have vore låneres interesse. Han klassificerer de nye tidsskrifter, samt ordner den udenlandske korrespondance. Biblioteksassistenten varetager registrering og opstilling af de løbende tidsskrifter, registrering af ældre indkommet materiale, samt korrespondance med danske organisationer om supplering af vor tidsskriftssamling. Derudover arbejder han også med registrering, indsamling og korrespondance vedrørende fagblade.

Efter flytningen til Nørrebrogade, hvor vi har fået plads omkring os, er det målet at få gennemregistreret samlingerne. Det kan her nævnes, at det største projekt, tidsskriftsafdelingen har påbegyndt, er en gennemgribende revidering af de politiske partiers lokale blade. Disse har før været opstillet alfabetisk efter titlen, men da ny redaktør i mange tilfælde var og er ensbetydende med ny titel, var den samme forenings blad spredt over

mange bogstaver i alfabetet. Dette gjorde arbejdet med dem meget tidskrævende, hvorfor vi nu opstiller bladene efter udgivelsesstedet samt kronologisk. Det betyder, at vi kan betjene vore brugere hurtigere, samt at de får alt materialet på en gang.

Samtidig med denne revidering prøver vi også at kontakte foreningerne for eventuelt at få suppleret vore samlinger eller at få tilsendt nye blade. Dette er et meget tidskrævende, men vigtigt arbejde, da man gennem disse blade kan danne sig et indtryk af, hvad der sker i bevægelsen rundt omkring i landet. Gennem vore kontakter til forbund, forbundenes skoler m.v. får vi jævnligt tilsendt blade. Mange af disse blade har vi i forvejen, men ofte dukker der noget op, som vi ikke har set før. Da gælder det om at få kontaktet foreningen for at få suppleret vor bestand samt sørge for, at bladet tilsendes os løbende.

Kombineret med den daglige registrering af løbende tidsskrifter er der rigeligt at se til, men vore nye lyse lokaler animerer hver dag afdelingens medarbejdere til fornyet indsats for arbejderbevægelsen.

Fagbevægelsens materialer

Lige fra ABA's stiftelse var et af flere hovedformål at indsamle den danske fagbevægelses trykte udgivelser.

Det faglige materiale defineres som alle tryksager med en faglig organisation som ansvarshavende udgiver. De små (f.eks.: Love for Kjøbenhavns Tilskjærerforening, 1896) så vel som de store

(f.eks: Dansk Metalarbejderforbunds kongresberetning 1991).

Hvor samlingerne tidligere fortrinsvist indeholdt publikationer fra fagbevægelsens centrale landsdækkende organisationer og fagforbund samles i dag ind fra både lokale klubber og fagforeninger.

Materialet består af store samlinger af fagblade, jubilæumsskrifter, overenskomster, sangbøger, pjecer, årsberetninger og protokoller, udgivelser, der kan dateres helt tilbage fra 1870'ernes begyndelse.

Hensynene til dels at bevare materialerne i rimelig stand for eftertiden og dels at stille alt åbent til rådighed for brugerne kan til tider være svært forenelige, hvorfor dele af samlingerne således kun kan bruges på vores eller andre bibliotekers læsesale.

En del af disse udgivelser vil gå under betegnelsen »småtryk« eller »grå litteratur«, dvs. materialer i skyggen af bøger og tidsskrifter, ting som ikke naturligt finder deres plads på et biblioteks hylder.

Sådanne publikationer har i årenes løb været medtaget i den danske nationalbibliografi efter meget skiftende kriterier, og på trods af afleveringspligten af al dansk litteratur til Det Kongelige Bibliotek har en del materiale aldrig fundet vej til nationalbibliotekets samlinger.

Netop derfor er det vigtigt, at ABA indsamler dette materiale. Faste aftaler om aflevering af trykte udgivelser fra de faglige organisationer eksisterede ikke før i tiden. Alligevel er samlingerne de sidste 40 år blevet kraftigt supplerede med æl-

/ bibliotekarernes arbejdsrum. Forskningsbibliotekar Gerd Callesen med bibliotekarerne (fra v.) Gitte Lunde Johansen, Marianne Bagge Hansen og Dorte Ellesøe.

dre materiale. Tilvæksten er en følge af de store arkivafleveringer til ABA, som sammenlægningen af mange mindre fagforbund resulterede i. Med arkivmaterialet fulgte altid en stor mængde fagblade og tryksager, som blev udskilt fra originaldokumenterne og således kunne indgå i bibliotekets samlinger.

I dag anskaffes litteraturen via almindelige bogvalgskilder, og aftaler om løbende afleveringer fra enkelte organisationer og trykkerier er blevet

formaliseret.

Alligevel må der dagligt gøres et stort, aktivt opsøgende arbejde.

En stadig agitation for aflevering af materiale er nødvendig, og den række af selvstændige tidskrifts- og litteraturfortegnelser, vi har udgivet i årenes løb samt de løbende bibliografier i vort årsskrift har inspireret mange til at kontakte os. Målet er fremover at styrke de faglige samlinger i biblioteket og kendskabet til dem.

Arbejdet med at supplere de ældste materialer ophører aldrig, og anskaffelsen af de nye foregår dagligt. Det er vigtigt at følge med i de store ændringer på det danske arbejdsmarked, og hele tiden være opmærksom på, hvad brugerne med rette kan forvente, vi stiller til rådighed inden for grænserne af vort emneområde.

På længere sigt ønsker vi at inkorporere langt flere udgivelser fra funktionærernes og akademiskernes fagforbund, men dette må naturligt foregå i overensstemmelse med den afleveringspraksis arkivafdelingen fremover har i tankerne, idet der må være en samhørighed mellem det trykte og utrykte faglige materiale i institutionen.

Skattejagt i arbejderbevægelsens arkiv

Arkivet er en guldgrube af oplysninger om store og små begivenheder i arbejderne historie. Her kan arbejderbevægelsens første rødder fra 1871 dokumenteres og følges i alle bevægelsens kroge frem til i dag.

I arkiverne findes mange forskellige typer af materiale:

Breve og manuskripter fra statsministre, forbundsformænd, kulturpersonligheder og andre som fra bevægelsens start har kæmpet for bedre vilkår for danske arbejdere. Håndskrevne erindringer fra mænd og kvinder fra forskellige erhverv, som fortæller om deres dagligliv fra alle egne af landet.

Forhandlings- og medlemsprotokoller fra klubber, fagforeninger og partiforeninger. Referater fra udvalg om ligeløn, kortere arbejdstid, strejkekomiteer osv.

Også kulturen har affødt dokumenter i form af noder, sange, programmer fra arbejdertheater, plakater, internationale konferencer, ligesom kooperationens aktiviteter kan efterspores i arkivmaterialet på ABA.

Arkivet besvarer dagligt mange spørgsmål, der viser, hvor forskelligartet materiale arkiverne indeholder.

Chaufførernes fagforening havde brug for et protokollat aftalt mellem fagforeningen og Benzin- og Oliebranchens arbejdersgiverforening i 1957. Desværre er korrespondancen fra denne periode ikke bevaret i fagforeningens arkiv, men efter megen søgen i fagforeningens, SID's og LO's arkiv, samt ABA's samling af overenskomster kunne aftalens ordlyd tilnærmelsesvis stykkes sammen.

Mange brugere henvender sig til ABA for at få at vide, hvornår deres forening er stiftet. Hvis ABA har arkivet, er det sjældent det store problem. Stiftelsesdatoen vil fremgå af den første protokol, eller hvis denne mangler, i senere protokoller eller fagblade. Måske er der allerede ved foreningens 25-års jubilæum udgivet et skrift. Hvis disse muligheder også glipper, kan man søge videre i hovedforeningens regnskaber og beretning. Heraf vil det ofte fremgå, hvornår foreningen har betalt kontingent. En god kilde til den tidlige foreningshistorie er også de lokale arbejderaviser, hvor stiftelsen af en fagforening, partiforening el-

Der registreres lokale fagblade i Tidsskriftsafdelingen. Fra venstre Rudi Hassing (projektansat) og biblioteksassistent Ole Arent.

ler en lokal AOF-afdeling ofte vil være nævnt.

Også personernes historie kan dokumenteres i foreningsarkiver.

Henriette Crone var formand for De Kvindelige Typografer i København 1906-1933, medlem af Rigsdagen fra 1920, medlem af Socialdemokratiets hovedbestyrelse fra 1927. En låner ville gerne vide, hvornår Henriette Crone første gang var opstillet til hovedbestyrelsen. En gennemgang af Socialdemokratiets arkiv under emnet: hovedbe-

styrelsesvalg viste, at dette skete allerede i 1915, hvor hun opnåede en 25. plads, som dog ikke var tilstrækkeligt til at komme i hovedbestyrelsen.

Arbejdererindringer er en de mest benyttede arkivgrupper i ABA. Historikere, etnologer, arbejdsmiljøforskere - alle, som interesserer sig for hverdagslivets historie, enten det er familie-, arbejdsplads- eller organisationslivet, kan i dette materiale finde et kildevæld af oplysninger. For at sikre at denne del af arbejderens historie ikke bli-

ver glemt, vil arkivet være meget taknemmeligt, hvis endnu flere vil skrive erindringer til ABA.

Børnearbejdet er et af de områder, der er beskrevet særdeles fyldigt i erindringerne. Her er bl.a. detaljerede beskrivelser af arbejderbørnenes oftest chokerende arbejdsforhold i landbruget omkring århundredskiftet. De lange arbejdsdage, det alt for hårde arbejde og mangelfuld og dårlig kost og ydmygelserne dokumenteres her i hundredvis af erindringer, ofte i en form så man som forsker har svært ved at bevare distancen. Men også fester, anstrengelserne med at opbygge parti- og fagforeninger i begyndelsen af århundredet, ændringerne på arbejdspladserne kan læses her.

Industrielt Demokrati, Økonomisk Demokrati, socialiseringsudvalg, samarbejdsudvalg er områder, som optager en bred vifte af forskere. Til besvarelse af spørgsmål om disse emner findes der materiale i arkiverne fra Socialdemokratiet, SF, LO, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, fagforebundene, og J. O. Krag's arkiv.

Mange forsker i Danmarks relationer i efterkrigstiden til de nordiske lande og EF. Emner som udenrigspolitik, handelspolitik og velfærdsstatens udvikling kan dokumenteres i mange af ABA's arkiver, fordi arbejderbevægelsen, både den politiske og faglige del, har været engageret i og spydspids i opbygningen af det danske samfund efter 1945.

Arbejderbevægelsens betydning i dansk politik ytrer sig dagligt i historiske og aktuelle spørgsmål i arbejderpartiernes arkiver. Alle fløje i arbejderbevægelsen er repræsenteret i arkiverne: Syndikali-ster, ungsocialister, kommunister, venstresocialister,

SF'ere, socialdemokrater m.fl. Og disse partier genfindes i personarkiverne, hvor aktørerne på den politiske scene har efterladt sig breve, taler og andet, som kan belyse den politiske udvikling i Danmark.

Vær med til at sikre arbejderbevægelsens historie

Arbejderbevægelsens arkiver fylder ca. 3500 hyl-demeter. I ABA's nye hus er der plads til at modtage meget mere arkivmateriale. Vær derfor med til at sikre, at arbejderbevægelsens historie bliver bevaret for eftertiden. Hvis I har gamle protokoller, korrespondance, sange, faner, overenskomster eller andet materiale fra organisationer i arbejderbevægelsen eller fra personer med tilknytning til arbejderbevægelsen, som I ikke mere ønsker at opbevare, så ring til ABA eller kom herind og få en snak.

Kun se - ikke røre

Den audiovisuelle samling er af speciel karakter, ikke kun på grund af materialernes fysiske karakter, men fordi materialet er en »ren« arkivsamling, og kun er til brug på stedet.

Der foregår ikke en systematisk indsamling af disse materialetyper, men hvad vi modtager bliver indlemmet i vores samlinger såfremt det er relevant. Indholdet af disse materialer kan groft ka-

Arkivpersonalet samlet foran en lille del af »guldklumperne«. Fra venstre afdelingsleder Anette Eklund Hansen, bibliotekar Hannah Linden, arkivassistent Per Askbo, stud.mag. Morten Hjorth Johnsen (projektansat), Cand.mag. Inge Post (projektansat) og arkivar Hans Uwe Petersen.

tegoriseres i: musik, interviews samt diverse organisationers mødevirksomhed.

Vores filmsamling består især af de ældre socialdemokratiske agitationsfilm, film der er overdraget til os fra AOF samt ældre film/optagelser modtaget via aflevering fra DKP. De to førstnævnte adskiller sig fra resten af den audiovisuelle samling ved at de kan lejes til forevisning.

Hvad angår båndene finder man her vigtigt ar-

kivmateriale i form af optagelser fra såvel politiske partier (Socialdemokratiet, SF, VS) som faglige organisationer. Det drejer sig om optagelser fra kongresser, årsmøder, repræsentantskabsmøder samt hovedbestyrelsesmøder.

Det nyeste skud på stammen er videoerne, som efterhånden også er den største samling.

Dette skyldes især, at ABA i samarbejde med LO startede på et videoprojekt om arbejderbevæ-

gelsens historie i midten af 1980'erne, byggede på interviewer med kendte og ukendte personer i arbejderbevægelsen. Så i dag har vi en ganske pæn samling af optagelser/interviewer med kendte og ukendte personligheder inden for arbejderbevægelsen eller med tilknytning til denne. Disse interviewer kan omhandle hele livsforløb såvel som særlige begivenheder, der har særlig tilknytning til personen (f.eks. Henry Grünbaum, Frode Jacobsen, Thomas Nielsen, Viola Nørlev, Hans Rasmussen). Samlingen indeholder derudover diverse videoer produceret af de større fagforbund, produktioner finansieret af LO's mediepulje, FiU-produktioner samt optagelser fra LO's og Socialdemokratiets kongresser.

Historien i billeder

Da ABA åbnede de nye lokaler på Nørrebro i oktober 1993 var den første henvendelse til billedarkivet spørgsmålet om en illustration til en artikel om arbejderopstanden i Wien i februar 1934. Billedsamlingen, der rummer mange billeder, ikke blot om *dansk* arbejderbevægelses historie, men også om den *internationale arbejderbevægelses historie*, kunne hjælpe med en illustration af Wiens kasernelignende arbejderboliger, der rent faktisk kom til at tjene arbejderne som fæstninger under opstanden.

Mangfoldigheden af forespørgsler i billedarkivet er stor. Berlingske Tidende skriver en artikel om *hovedaftalen* mellem arbejdsmarkedets parter fra 1899 og vil have hjælp via billedmateriale,

mens Det Fri Aktuelt til sin artikel om mælkenes kulturhistorie ønsker billeder af mælkebude. De findes i ABA's meget store samling af *arbejdspladsbilleder*. Herfra hentes tillige inspiration til en film om pigearbejde i 1930'erne, som Danmarks Radio og Undervisningsministeriet laver i samarbejde.

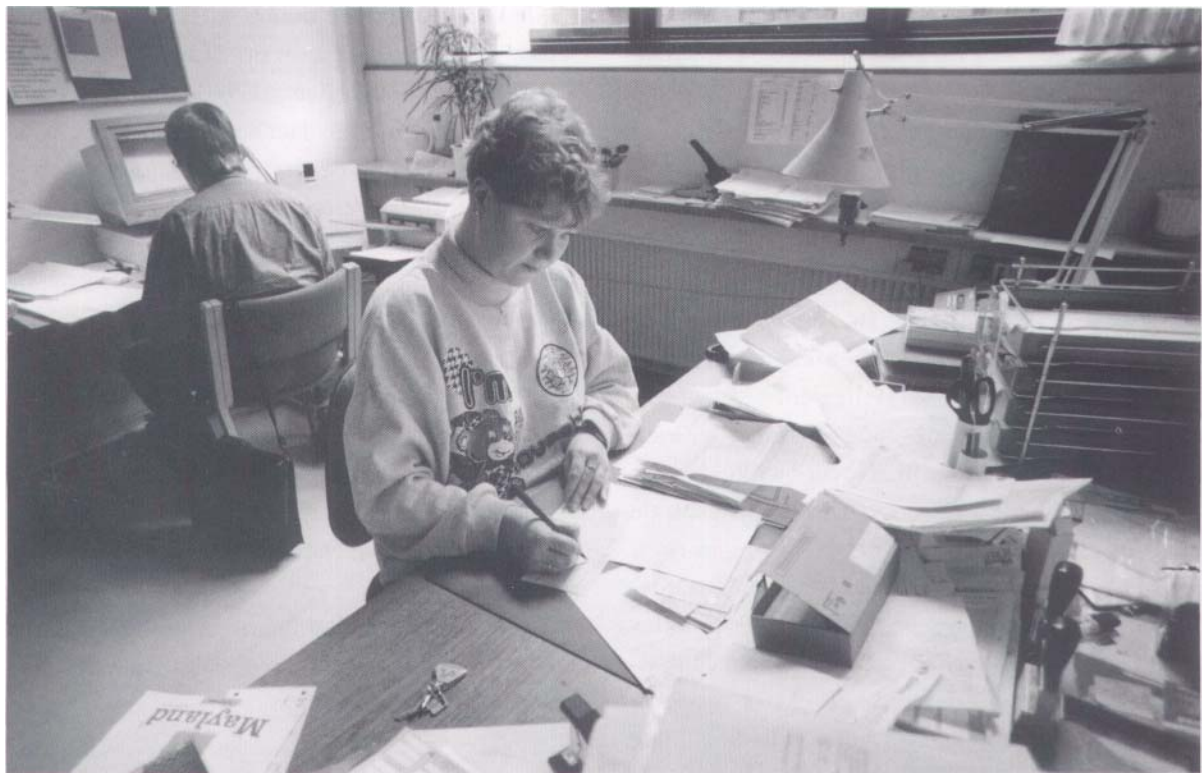
Også til en Jon Bang Carlsen-film eller en Clausen-produktion laves der billedresearch i ABA.

Når Danmarks Radio eller TV2 laver udsendelser om Aksel Larsen, resp. Arne Munch-Petersen, har de først været hyppige gæster i ABA's billedarkiv, og i særlig grad haft nytte af ABA's nyerhvervede *billedsamling fra* det kommunistiske dagblad Land og Folk. Forud for disse udsendelser, og som forlæg for dem, ligger ofte bogproduktioner — enkelte af dem som disputater. Såvel bibliotek og arkiv som AV-samlinger og billedarkiv bruges som frugtbare supplementer til hinanden ved sådanne skriftlige og elektroniske produktioner.

Den kendte skuespillerinde Asta Nielsen var også barn af arbejderklassen, hvilket skal illustreres i en ny bog om hende, og arkitektstuderende vil vide, hvordan Christianshavn har set ud gennem tiderne. I ABA's samling af *boligbilleder, eksteriør og interiør*, kom de på sporet. Det er også blandt disse billeder, man leder efter familiens marskandiserforretning fra 1920'erne, der lå i Borgergade i København.

ABA's særligt fine samling af billeder fra *den spanske borgerkrig*, hvoriblandt fotografnavne som Robert Capa gemmer sig, har senest overrasket studerende og givet stof til billedanalyse.

Fabriksarbejdere og tobaksarbejdere, *1.-maj*

ABA's bogholder og sekretær Kirsten Lindemann holder sammen på de mange bilag, bestillinger af materialer og adressekartotek.

demonstrationer, grundlovsfester og socialdemokratisk valgpropaganda. Børns leg og fritid, børnehjælpsdagen og anden filantropi - det er blot et pluk af de mange typer billeder, der bliver brugt, når billedværker som f.eks. Illustreret Tidende henter billeder i ABA.

Endelig skal *portrætsamlingen* nævnes. Den er f.eks. til stor nytte for den kunstner, der er i færd med at forme en mindetavle som hyldest til journalisten og arbejderdigteren Oskar Hansen (1895-

1968). Tavlen skal ophænges på Arbejdermuseet.

Hvordan bruges billederne i arbejderbevægelsen ?

Arbejdermuseet og ABA har gensidig glæde af hinanden. Næsten hver gang en større udstilling åbner på museet, har ABA's billeder, ved siden af

andet materiale, været inspirationskilde for museets inspektører, der til gengæld ikke så sjældent har føjet nye oplysninger til et billede, inden det lægges på plads igen.

Til den elektroniske historieformidling er forbrugt af billedmateriale stort. LO er en meget stor bruger af billedarkivet. Deres historiske konsulent bruger, til bl.a. en række videoproduktioner om arbejderbevægelsens historier, løbende billedsamlingen foruden de andre samlinger. Fagbevægelsens Interne Uddannelser (FIU) ligeledes. Bevægelsens egne fagblade henter med jævne mellemrum hjælp i billedarkivet i form af ideer og billeder, når deres artikler skal illustreres. ABA er det centrale sted for opbevaring af materiale om *fagbevægelsens virke*, hvorfor også de enkelte forbundsafdelinger rundt om i landet bestiller billeder til deres jubilæumsskrifter herfra. Funktionen som centralarkiv forpligter os til at yde en ekstra service i form af særlig vejledning i vores billedmateriale til brugere uden for Københavnsområdet. Vi gør det i den udstrækning, vi har ressourcer til det.

Hvordan får man adgang til billederne?

Brugerne af billedarkivet kan stifte bekendtskab med billederne ved hjælp af fotokopier samlet i ringbind. På en ret hurtig måde kan man således bladre sig igennem samlingen. Sådan er i hvert fald stammen af billederne registreret, men ikke alle. Bestanden af billeder blev fordoblet, fra

60.000 til 120.000, ved købet af Land&Folks billedsamling i 1992. En stor del af den er tilgængelig via et kartotekssystem, men den vil med tiden blive registreret på edb. Denne registrant skal tjene som model for nyregistrering fremover og evt. som model for en retrospektiv inddatering af den gamle samling. Indtil da benyttes fotokopiregistranten, der da også virker efter hensigten, nemlig giver et hurtigt overblik over billederne. Den mangler imidlertid edb-registrantens muligheder for at bevæge sig på kryds og tværs i samlingen. Måske kan de erfaringer, ABA har høstet i samarbejdet med Danmarks Radio om udarbejdelsen af et elektronisk katalog over billeder, bruges.

Dette ligger dog et stykke ud i fremtiden. Det gør ligeledes udsigten til at »korrespondere« via edb med de andre samlinger i institutionen, så at brugen af billederne som historiske kilder kan udnyttes i fuld udstrækning.

Nye billeder?

Når de enkelte forbund skal have skrevet jubilæumsskrifter, overlades opgaven somme tider til medarbejdere i ABA. Det giver os en særlig anledning til aktivt at indsamle billeder, der kan være med til at belyse det pågældende forbunds historie. Mange billeder har vi i forvejen, men andre efterlyser vi lokalt, i afdelinger og på andre arkiver og museer. Der udgår aldrig et jubilæumsskrift fra ABA, uden at der samtidig er kommet nye billeder til billedsamlingen. Ikke desto mindre savner vi stadig f.eks. arbejdspladsbilleder. Især er

På Nørrebrogade har ABA 's billedarkiv fået egen ekspedition og udlån. Billedarkivets mange brugere kan henvende sig direkte hos assistent Inge Nielsen (t.v.) eller billedarkivar Karen Kræmer. Brugerne skal således ikke først i bibliotekets og arkivets udlån for at få, hvad man ønsker.

faggrupper som typografer, kedel- og maskinpassere, træindustri- og savværksarbejdere og karetmagere tyndt repræsenterede i samlingen. Vi kunne også ønske os flere billeder, der viste det »usynlige« arbejde i hjemmet, som i mange perioder har været kvindernes arbejdsplads. Billeder fra boligen og hverdagslivet i al almindelighed, og ikke blot ældre, men også billeder fra de seneste årtier har interesse. De er fremtidens historiske kilder.

Faner og Plakater på ABA

ABA er i besiddelse af to hastigt voksende samlinger af henholdsvis faner og plakater. Det siger sig selv, at det behov for mere plads, der gjorde det nødvendigt for ABA som helhed at finde nye lokaler, også gjorde sig gældende for samlingerne af faner og plakater. Nu er der reel plads til både at opbevare de allerede eksisterende materialer for-

svarligt og til fremtidig tilvækst.

Karakteren af de to samlinger er på visse punkter væsensforskellig, men en række forhold har dog gjort, at vi ved flytningen til Nørrebrogade rent fysisk valgte at placere samlingerne i det samme (store) lokale. Bl.a. gælder det for begge materialetyper, at vi anvender billedokumentation som en del af registreringen af det enkelte objekt. Dette gør, at vi hurtigt kan orientere os i den konkrete samling, ligesom det forhindrer unødigt slid af materialerne. Da vi selv foretager denne affotografering, og da både faner og plakater formatmæssigt kan være både store og tunge at håndtere, er det derfor en lettelse af det daglige arbejde at have fælles »fotoværksted«, frem for at transportere f.eks. 100 plakater til registrering på en anden etage.

Om samlingerne kan man sige, at de hører til i den mere spektakulære ende af ABA's »repertoire«. Om dette vidner i al fald de tilkendegivelser, gæster kommer med - og rigtigt er det da også, at det ikke er hver dag man f.eks. ser en fin samling af originale, sjældne plakater fra Den Spanske Borgerkrig eller for den sags skyld flere hundrede foreningsfaner på rad og række. Materialerne er som nævnt ofte formatmæssigt imponerende og dertil kommer, at de »er i farver« i modsætning til meget andet arkivmateriale.

Emnemæssigt afgrænses materialerne til »udgivelser« af arbejderbevægelsens faglige, politiske, kooperative og kulturelle organisationer.

Fanesamlingen

ABA er den eneste institution i Danmark, der tilstræber en fuldstændig samling af arbejderbevægelsens faner. Der findes også andre typer faner, f.eks. laugsfaner, men disse skal søges på forskellige museer. For Københavns vedkommende på Københavns Bymuseum. Ud over danske faner har ABA også en mindre samling af udenlandske faner. Disse er typisk blevet foræret som gaver til organisationer eller foreninger, som senere har overdraget dem til ABA.

Fanen er det symbol, man mødes under. Fanen er også et ansigt udadtil, der indikerer solidaritet. Der er oftest lagt meget hjerteblod i udformningen af den enkelte fane. Hver fane er unik og har stor betydning for såvel den afleverende forening som for bevægelsen som helhed. De ældste faner i ABA's samling kan føres tilbage til den første organisering af arbejderbevægelsen, dvs. sidste fjerdedel af forrige århundrede. De yngste knytter sig bl.a. til konkrete arbejdskampe, forskellige venstrefløjspartier og -fraktioner opløst i 1980'erne.

Bestanden af registrerede faner udgør i øjeblikket ca. 800 stk. i såkaldt stort format. Hertil kommer ca. 50 stk. af miniformat, dvs. beregnet til bordstativ. Indenfor disse to størrelser findes variationer, ligesom selve typen spænder over faner, bannere, vimpler, transparente osv.

Fanerne er registrerede på kartotekskort, efter f.eks. parti, fag, ungdomsforening og lign. ud fra proveniens-, dvs. oprindelsesprincippet. Der kan være sammenfald mellem ophav og afleverende organisation, men dette behøver ikke være tilfæl-

Bibliotekar Gitte Lunde Johansen sørger for registrering og vedligeholdelse af ABA's janesamling.

det. Dernæst ordnes topografisk. Dette sikrer, at f.eks. faner fra Socialdemokratiets 2. kreds registreringsmæssigt er opført sammen og således hurtigt lader sig overskue. Fanerne ligger dog ikke nødvendigvis fysisk ved siden af hinanden, da de tildeles et accessionsnr./løbenr. i den rækkefølge, de indgår. Dette nr. er påført fanen, dias samt registreringskortet. På kortet kan man yderligere læse dugens evt. tekst, samt i hvilken stand fanen er.

Den største del af ABA's fanesamling udgøres af fagbevægelsens faner.

Ud over faner rummer samlingen også diverse faneløsdele, såsom faneseler og -posere, løse spyd og lign.

Udlån af faner sker kun til afleverende organisation eller forening, som regel til en kongres eller et jubilæum. Herudover udlånes til f.eks. tv-udsendelser og forskellig udstillingsvirksomhed. Det er altså ikke muligt for privatpersoner at låne en fane med hjem.

Plakatsamlingen

ABA's plakatsamling rummer ca. 7000 plakater. Heraf er ca. 1/3 udenlandske. Når det gælder de danske plakater tilstræbes et gennemsnitligt dublettal på ca. 5 stk. af hver enkelt plakat. Hvad angår samlingen af udenlandske plakater sigtes mod et noget lavere antal.

Som udtryksform er plakaten ikke unik, forstået på den måde, at den er et reproducerbart produkt med mulighed for massefremstilling. Dette forhindrer dog ikke en plakat i at blive trykt i et begrænset oplag og/eller at være endog meget sjælden.

Plakaterne er alle fra dette århundrede. Dog er kun ca. 30 stk. fra før 1. verdenskrig.

Til tider kan det være en skønssag, hvorvidt et objekt er en plakat eller f.eks. et opråb, løbeseddel, flyveblad el.lign. Kendetegnende for disse materialetyper er bl.a., at de ligesom plakater mangfoldiggøres. Kriteriet er derfor af praktisk art; alt hvad der er småt nok til at kunne være i en arkivkasse, ca. 30x40 cm er ikke en plakat og opbevares derfor andetsteds på ABA. Et maksimumformat findes ikke.

Fysisk er plakaterne anbragt efter størrelse. Dette forhindrer mindre plakatformater i at »for-svinde« mellem større volumener. Plakaterne ligger i store, brede æsker - men trods alt er det forbavsende, så lidt samlingen fylder. Det skyldes, at papir i komprimeret tilstand som bekendt ikke optager meget plads. Tænk bare på hvor lidt 500 bogsider f.eks. fylder. Disse forhold betyder desværre hverken, at plakaterne er fnuglette eller sær-

lig håndterlige. Faktisk kræver det sin kvinde at bære disse ofte tunge bunker, samtidig med at der skal tages hensyn til materialets skrøbelige karakter.

I princippet registreres plakaterne i den rækkefølge, de ankommer til ABA. Registreringen består i, at plakaten udstyres med et accessionsnr., bliver fotograferet til dias samt at der skriftligt noteres div. oplysninger, bl.a. format, datering, evt. tekst- eller symboldel, trykkested og antal. Disse oplysninger samles i registranter, der sammen med dias sikrer samlingens daglige tilgængelighed. Desværre har det indtil videre ikke været muligt, at registrere alle plakater skriftligt. Bortses fra samlingens størrelse er problemet i denne sammenhæng ofte, at det er vitalt for anvendelsen af en plakat som historisk dokumentation, at den er daterbar. Mange plakater er ikke udstyret med, i registreringsøjemed, endog basale facts. Et større tidskrævende detektivarbejde forestår derfor oftest. Eks.: »Kom til Strejkemøde på Rådhuspladsen kl. 10.30 på Mandag d. 6. Maj.«

Det tilstræbes at få fotograferet alle plakater. I praksis er virkeligheden, at det kun er den, der daglig arbejder med denne samling, der tilnærmelsesvis kender omfang og indhold. Vi håber, at det i den nærmeste fremtid bliver muligt at gøre noget ved dette problem.

Emnemæssigt udgøres de største enkeltbestande af henholdsvis diverse valg- og afstemningsplakater samt plakater om venskabs- og solidaritetsarrangementer.

ABA har diverse mindre samlinger, der type-mæssigt afviger fra andre større materialebestande.

Bibliotekar Dorte Ellesøe passer ABA 's store samling af danske og udenlandske plakater.

Det gælder bl.a. samlingerne af badges, klistermærker, støtteemblemer, -mærker, -nåle og lign. Disse genstande knytter sig oftest til konkrete begivenheder, f.eks. 1. maj, hvor støttemærker har kunnet købes. Dog har det fysiske udtryk naturligvis undergået visse forandringer med tiden; fra reversnål til klistermærke.

Et eksempel på et af de mange fine objekter i denne samling er en porcelænsbroche, der er udført på Den kongelige Porcelænsfabrik. Brochen blev lavet i forbindelse med Den internationale

Socialistkongres, der afholdtes i København i 1910, bl.a. med deltagelse af Lenin.

Udlån fra samlingerne sker udelukkende til professionelt brug, f.eks. anvendelse i museums- og udstillingssammenhæng samt affotografering til illustration af bøger og tidsskrifter.

Som nævnt håber vi snart at få mulighed for at ændre vores registreringspraksis i mere moderne retning. Ved fremover at anvende ny edb-teknik ønsker vi at kunne retrokonvertere hele den skriftlige registreringsdel, dvs. kartotekskort og regi-

stranter. Vi vil fortsætte affotograferingen af materialerne, dog ikke til dias, men via scanning til en billedbase. De skriftlige og visuelle informationer, der knytter sig til ét objekt, vil således blive tilgængelige samtidig - på ét skærbillede.

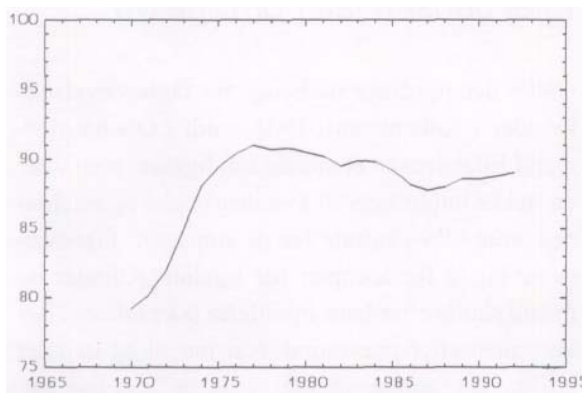
Da vi ikke er i stand til at foretage store, systematiske indsamlinger af materialer, er vi selvføl-

gelig meget afhængige af de afleveringer, der til stadighed tilgår ABA. Vær derfor aldrig »bange« for, at vi måske har materialerne i forvejen, eller at vi nok ikke er interesserede. Vi er altid interesserede; det kunne jo være, at det lige præcis var **DET**, vi gik og manglede.

De faglige kvinders kamp for ligeløn 1945-1973

I Danmark blev ligeløn for lige arbejde indført ved overenskomstforhandlinger i 1973, og senere vedtaget som lov i 1976. En milesten i de faglige kvinders kamp var nået, men det har vist sig i de forløbne 20 år, at det kun var et skridt på vejen imod større ligestilling.

Uligheden mellem mænds og kvinders løn er ikke i de forløbne år blevet mindre, og det har vist sig gang på gang, at det er svært at få overholdt overenskomsten og ligelønsloven.

Timeløn for ikke-faglærte kvinder i forhold til ikke-faglærte mænd i pct.

Kilde: Danmarks Statistik: 10-års oversigter. Egne beregninger.

Inden for de sidste år er både store virksomheder og den danske stat blevet dømt for overtrædelser af ligelønsloven.

Et andet område, som ligelønnen heller ikke har haft indflydelse på, er det kønsopdelte arbejdsmarked. Betegnelsen mands- og kvindearbejde blev fjernet fra overenskomsterne i 1973, men arbejdsmarkedet er stadig meget kønsopdelt i mande- og kvindejob, og dermed er lønniveauet også angivet. Ufaglærte kvinders timeløn udgjorde i 1992 stadig kun 89% af ufaglærte mænds timeløn.

Ligelønsskravet formuleres under anden verdenskrig

Under anden verdenskrig modnedes de faglige kvinders krav om ligeløn. Kvinderne ville ikke længere finde sig i kun at få 2/3 af mændenes løn, når de udførte samme arbejde.

Moderniseringen af industrien efter krigens slutning satte fart i diskussionerne på arbejdspladser, hvor mænd og kvinder arbejdede side om side, fordi uligheden blev mere og mere synlig.

I 1945 var der for første gang enighed på Kvindeligt Arbejderforbunds kongres om at stille krav om lige løn for lige arbejde til næste overenskomstforhandling. Også inden for de blandede forbund som f.eks. bryggeriarbejderne var der i årene efter krigen en løbende debat om ligelønnen. Kravet blev ligeledes debatteret på de årlige nordiske studieuger blandt fagbevægelsens kvinder.

Det blev dog først ved overenskomstforhandlingerne i 1952, at det lykkedes at få kravet med som et af LO's krav til de generelle overenskomstforhandlingerne. I efterkrigsårene havde ILO, Den Internationale Arbejdsorganisation under FN, også ligelønsspørgsmålet på dagsordenen, og i 1951 blev der vedtaget en konvention om ligeløn. Konventionen omhandlede lige løn til mænd og kvinder, der udførte arbejde af samme værdi.

Selv om Danmark først fik ratificeret konventionen i 1960, fik ILO-vedtagelsen alligevel betydning for ligelønsskravet ved overenskomstforhandlingerne i 50'erne og 60'erne, idet den indgik i fagbevægelsens argumenter for at få gennemført kravet.

Holdninger til ligelønnen og kvindearbejdet i fagbevægelsen

I 1945 var knap 20% af LO's medlemmer kvinder, og arbejdsmarkedet var stærkt kønsopdelt. I indu-

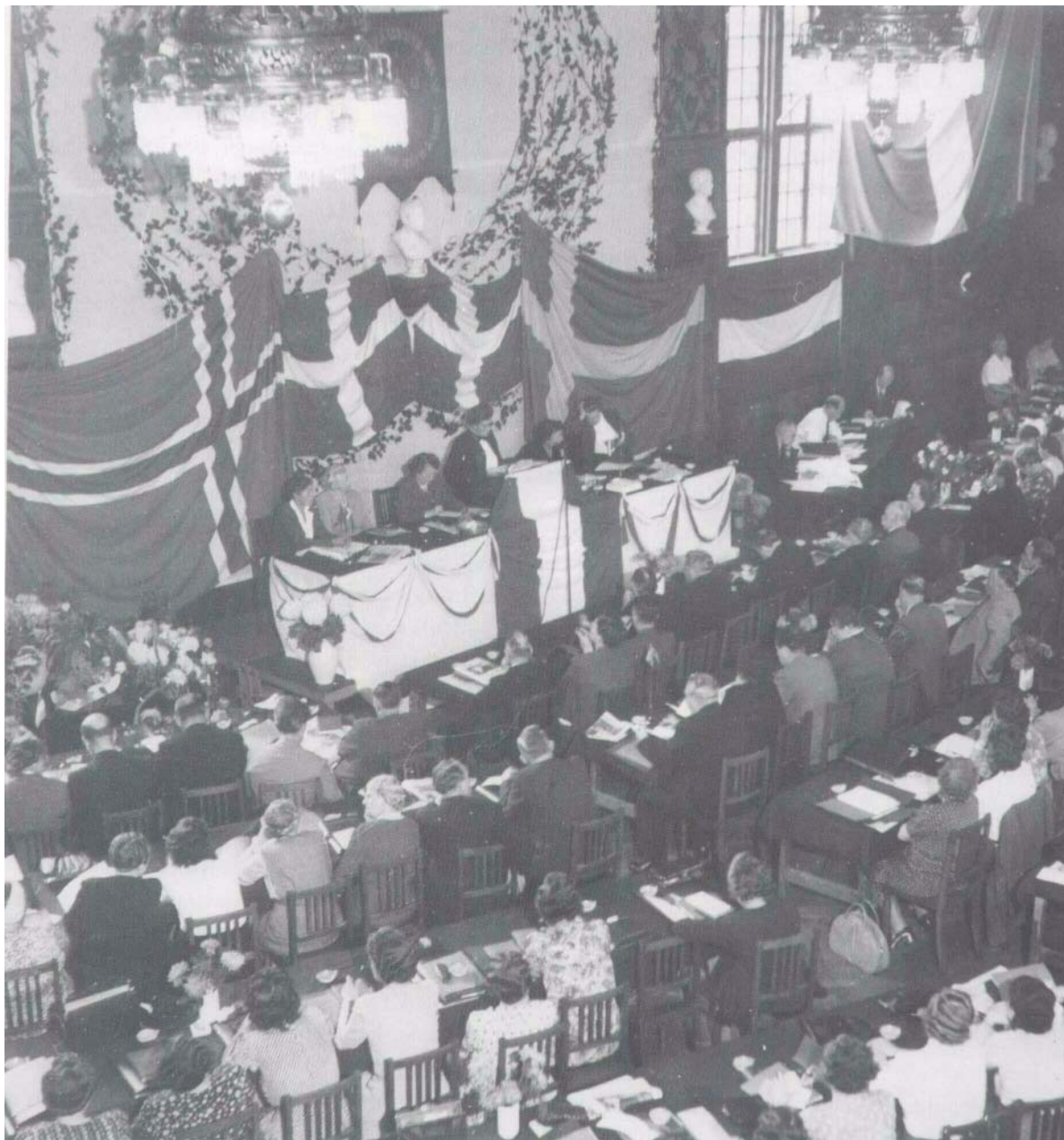
strien arbejdede kvinderne fortrinsvis inden for tekstil- og beklædning og nærings- og nydelsesmiddelområdet. Kun få kvinder udførte samme arbejde som mænd (jf. senere), men på de enkelte virksomheder var der et stigende antal konflikter om mænd eller kvinder skulle udføre et givent arbejde. De faglige kvinder krævede ligeløn, og disse konflikter var en medvirkende årsag til, at ligelønnen debatteres så meget både inden for den danske og den nordiske fagbevægelse i de første efterkrigsår. Der var dog ikke enighed blandt fagbevægelsens medlemmer.

Holdningerne til kvindearbejde og ligeløn gik på kryds og tværs. Der var både kvinder og mænd, som var imod ligeløn. Kvinderne fordi de frygtede at miste deres arbejde, og mændene fordi de mente, at de som forsørgere burde have den højeste løn.

Ejler Jensen taler om ligeløn

Under den nordiske studieuge for fagbevægelsens kvinder i København i 1946 holdt LO's næstformand Ejler Jensen et indlæg om ligeløn, som viste en række holdninger til kvindearbejdet og ligelønnen, som blev centrale for de strategier, fagbevægelse lagde for kampen for ligeløn. Kvinder og mænd skulle efter hans opfattelse ikke lønnes efter køn, men efter præstation. Når mænd og kvinder udførte det samme arbejde, skulle de have lige løn. Arbejderbevægelsens lighedskrav gjaldt for alle.

Kravet om ligeløn var tilbagevendende på alle Kvindeligt Arbejderforbunds kongresser i efterkrigstiden. Formanden Fanny Jensen taler på kongressen i 1948 i Studenterforeningen. (ABA).

Som oftest udførte mænd og kvinder dog forskelligt arbejde, og heri lå det egentlige problem, at kvindernes arbejdsområder og præstationer lønnes lavere end mændenes. Evner som tålmodighed, fingernemhed og omsorg, som traditionelt tillagdes kvinderne, lønnes mindre end styrke og teknisk snilde, som var mændenes force. Når et arbejde først havde fået køn, var det svært at ændre:

»... Man vil da altid kunne finde en begrundelse for lønforskellen i arbejdets forskellige art, selv om forholdet i virkeligheden er det omvendte, at arbejdet deles op, fordi lønnen er forskellig,« mente Ejler Jensen.

Efter hans opfattelse byggede lønforskel og arbejdsdeling mellem mænd og kvinder på kønnet som sådan og ikke på en reel vurdering af arbejdsindsatsen. Medvirkende til dette var kvindernes sociale funktion som hovedansvarlige for hjem og børn, stort sygefravær, deres lave uddannelsesniveau, og at kvinderne var længere om at blive organiseret end mændene.

Strategien for at forbedre kvindernes vilkår på arbejdsmarkedet var derfor:

- på længere sigt at afskaffe det kønsopdelte arbejdsmarked ved at mænds og kvinders løn tilnærmes hinanden.
- at forbedre kvindernes uddannelse.
- at hjælpe de gifte kvinder ved at bygge børnehaver og skaffe mulighed for deltidsarbejde, så kvinderne ikke skulle forsømme så meget fra deres arbejde pga. deres ansvar for børnene og hjemmet.

Talen indeholdt en lang række argumenter, der forklarede kvindernes manglende ligestilling, her-

under kønnets betydning for lønfastsættelsen og arbejdsdelingen.

Strategierne for ligestilling sigtede på arbejdsmarkedet, men tog ikke fat i mænds og kvinders forskellige sociale funktioner, der i forhold til arbejdsmarkedet fortsat stillede kvinder som køn ulige.

Ligeløn som LO-krav i 1952

De faglige kvinder krævede, at ligelønkravet blev taget med som generelt krav ved overenskomstforhandlingerne. Dette lykkedes endeligt i 1952, bl.a. med den begrundelse, at ligelønskonventionen nu var vedtaget i ILO - også af Danmark og både af arbejdsgiverne og arbejderne. Kravet gik på lige løn for lige arbejde, samme dyrtidstillæg og skifteholdstillæg som mændene.

Arbejdsgiverne afviste totalt overenskomstkravet, men det kom med i forligsmandens mæglingsforslag, hvor kravet blev henvist til behandling i et udvalg. Kravet var dog reduceret til kun at handle om ligeløn ved akkordarbejde. For at vurdere omfanget af problemet foranstaltedes en undersøgelse.

Konklusionen på udvalgsarbejdet var, at af de 78000 arbejdere, undersøgelsen omfattede, udførte 4100 mænd og kvinder det samme akkordarbejde. Heraf blev kun en mindre del, nemlig 27%, betalt med forskellige akkordlønsatser. I alt var 600 kvinder lønnet lavere end de mænd, de arbejdede sammen med.

Til gengæld viste besvarelserne fra arbejdsgiverne, at det kønsopdelte arbejde og de forskellige

Politisk benarbejde måtte der til op gennem 1950 'erne før ligelønskonventionen blev ratificeret af Folketinget i 1960. Kvinder fra afd. 5 i Kvindeligt Arbejderforbund fotograferet i Rigsdagsgården i oktober 1952. Forrest til højre ses Inger Gamborg, og som nr. 2 fra venstre står Dagmar Andreasen. (ABA.)

lønsatser også gav fleksibilitetsproblemer i virksomhederne. F.eks. forklarede direktøren fra Dansk galosche- og gummifabrik i Køge problemerne om køn og løn således:

»På gummifabrikken fremstilledes hovedsageligt gummistøvler, som var mandearbejde, og lærredssko som var kvindearbejde. På grund af mindre efterspørgsel på gummistøvler om sommeren havde mændene noget sæsonarbejdsløshed.

For at afhjælpe dette udførte mændene i perioder kvindearbejde, men til mandeløn....

Såfremt denne hjælpeforanstaltning skulle have til følge, at de langt flere kvinder skulle have samme løn som mænd, ville dette medføre en prisstigning, som varerne på ingen måde kan bære i konkurrencen med anden indenlandsk produktion, hvor alt lignende konfektionsarbejde udføres af kvinder.«

En vigtig pointe i svarene var, at arbejdsdelingen sjældent byggede på kvalifikationer, men i stedet for på virksomhedens omkostningsniveau eller traditionelle begrundelser for det kønsopdelte arbejde (styrke, fingermemhed).

Arbejdsgiverne afviste stadig ligelønskravet. Hovedsynspunktet var, at det var omkostningsfordyrende og konkurrenceforvridende, men vigtigst var det, at hvis ligelønsprincippet blev indført på akkordområdet, ville kravet om ligeløn brede sig til hele arbejdsmarkedet. Det eneste, arbejdsgiverne ville åbne op for, var lønfastsættelse efter arbejds vurdering.

Ligelønskravet fremsættes igen

LO derimod fastholdt kravet. Også ved overenskomstforhandlingerne i 1954, hvor kravet var LO's først prioriterede krav. Arbejdsgiverne var lige så afvisende denne gang, men mæglingsforliget gav kvinderne et meget lille skub fremad, idet stigningen i dyrtidstillægget blev det samme øreløb som for mændene, det havde tidligere været lavere.

I 1956 rejstes ligelønskravet på ny, og arbejdet genoptoges i ligelønsudvalget mellem arbejdsgivere og arbejdere, dog uden konkret resultat. Udvalget udarbejdede et notat med principper for indførelse af ligeløn ved akkordarbejde. Udvalget kunne dog ikke blive enige om, hvem der skulle beslutte om et arbejde, hvor begge køn var beskæftiget, skulle betales som »kvindearbejde« eller »mandarbejde«. LO frygtede, at arbejdsområder-

ne herefter ville blive gjort til kvindearbejde, hvad kvinderne ikke ville vinde noget ved, og arbejdet var hermed fastlåst som kvindearbejde. Begrundelserne for arbejdsdelingen var igen bundet til kvindernes køn og lave løn - ikke til faglige kvalifikationer. Dybest set handlede det for begge parter også om retten til at lede og fordele arbejdet.

Frem til 1961 var der stille i hovedorganisationerne om ligelønskravet. Det blev stadig stillet som overenskomstkraV, men arbejdsgiverne stod stejlt på en nej-politik.

Andre organisationer arbejdede videre. Bl.a. HK og Fagbevægelsens Kvindesekretariat.

Efter lovforslag fra Danmarks Kommunistiske Parti blev ILO's ligelønskonvention endeligt ratificeret af Folketinget i 1960.¹ Norge skete ratifikationen i 1960, og i samme år indgik arbejdsmarkedets parter i Sverige en rammeaftale om gradvis indførelse af ligeløn.

1960 var også året, hvor Romtraktaten blev vedtaget og EEC (Fællesmarkedet) blev dannet. Danmark søgte om optagelse i Fællesmarkedet i 1961, og dette fik indflydelse på diskussionerne om gennemførelse af ligelønskravet.

EF og ligelønskravet

Ved overenskomstforhandlingerne i 1961 nedsattes igen et udvalg, der skulle drøfte LO's krav om ligeløn til mænd og kvinder, der udførte samme arbejde, samt overveje mulighederne for en rammeaftale for indførelse af ligeløn. Af arkivmaterialet fra udvalget fremgår det, at arbejdet blev

stærkt præget af Danmarks ansøgning om optagelse i Fællesmarkedet. Hvis Danmark blev optaget, ville ligelønnen blive indført i henhold til Romtraktatens paragraf 119, som siger, at der skal ydes lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde.

Dette punkt var det eneste, de to parter kunne blive enige om, idet opfattelsen af, hvad man skulle forstå ved lige arbejde var forskellig. Arbejdsgiverne ønskede samme definition af lige arbejde, som svenskerne havde: lige løn for arbejde af samme værdi for arbejdsgiveren. LO ønskede den definition, som ILO-konventionen havde: lige løn for arbejde af samme værdi. Af et internt notat i LO's arbejdsgruppe fremgik, at man også fandt denne formulering for snæver. LO ønskede i stedet foretaget arbejdsvurderinger, som man anså for at være mere objektive og uden kønsmærke.

Forhandlingerne om optagelse i Fællesmarkedet brød sammen i januar 1963, som bekendt indtrådte Danmark først i 1972.

Overenskomstforhandlingerne i 1963 brød sammen tidligt om foråret, og den socialdemokratiske regering gennemførte en helhedsløsning for arbejdsmarkedet ved at forlænge overenskomsterne, dog med mindre lønstigninger til de lavestløn-nede.

I de følgende år blev ligelønskravet rejst ved hver eneste overenskomstforhandling for at markere, at fagbevægelsen stadig stod fast på kravet. Kravet var dog placeret som nr. 4 eller 5 på listen.

Ved overenskomstforhandlingerne i 1969 stillede 8 overenskomstområder ud af 116, som LO forhandlede for, krav om ligeløn. Det var inden for Kvindeligt Arbejderforbund, Dansk Arbejdsmands-

og Specialarbejderforbund og Tekstilarbejderforbundets område. Der var dog 67 overenskomstområder, der stillede krav om et lavtlønstillæg.

LO's strategi gik nu på at få en fælles lavtløns-sats uden kønsmærke, for herudfra at arbejde videre for ligelønnen.

Det skal dog nævnes, at Bryggeriarbejderforbundet, der stod uden for LO havde ligelønskravet højt prioriteret. Da dette ikke blev gennemført ved overenskomsten i 1969 stemte den store, meget aktive fagforening for kvindelige bryggeriarbejdere for første gang i forbundets historie nej til overenskomstforslaget.

Ved overenskomsten i 1971 blev kravet om ligeløn fremsat igen. Denne gang med stor opbakning fra de kvindelige medlemmer. I efteråret 1970 blev der nedsat faglige kvindegrupper, bl.a. hos bryggeriarbejderne, der op til overenskomsten støttede og pressede på ved forskellige aktioner for at få gennemført ligelønnen. De faglige kvinder blev endvidere hjulpet af »Rødstrømperne«, den ny kvindebevægelse, der var startet i 1970. Der var med andre ord en kraftig »folkelig« opbakning til at få gennemført ligelønskravet nu.

Det lykkedes dog ikke helt. Da arbejdsmarkedets parter ikke kunne blive enige, trådte forligsmanden til med et mæglingsforslag, som indeholdt lønforbedringer til de lavestlønnede, således at mænd og kvinder var tæt på de samme lønsatser og et protokollat med følgende bestemmelse:

»Hovedorganisationerne er enige om at søge ligelønsproblemet løst, hvor dette ikke allerede er sket. Ved ligeløn forstås, at der for arbejde af samme værdi uafhængigt af køn betales samme løn...«

Tiden frem til næste overenskomst i 1973 skulle bruges til tekniske forberedelser til omskrivning af overenskomsterne, så ligelønnen var forberedt til gennemførelse i 1973. Det bør tilføjes, at Danmark igen søgte om optagelse i Fællesmarkedet, og folkeafstemningen afgjorde d. 2. oktober 1972, at Danmark trådte ind. Danmark ville herefter blive tvunget til at indføre ligeløn ved lov.

I løbet af 60'erne blev der indført ligeløn inden for en række forbunds områder bl.a.: Handels- og kontorområdet, slagterierne og tobaksindustrien. De kvindelige bryggeriarbejdere fik i deres protokollat en aftale, der sikrede dem reel ligeløn, idet ligelønnen gjaldt alle løndele og alle former for arbejde. Alle skulle have lige adgang til stillinger, der aflønnedes med særtillæg, forudsat lige personlige kvalifikationer. Kønsarbejdsdelingen var dermed i princippet brudt på bryggerierne.

Fagbevægelsens kvinder (og mænd) har efter 2. verdenskrig arbejdet for lige løn for arbejde af samme værdi. Men strategien har ikke omfattet

reel ligeløn, for det ville betyde en total omvæltning af det kønsopdelte arbejdsmarked. Her ophører måske også enigheden mellem kønnene.

Endnu findes der mange fastlåste holdninger om mænds og kvinders roller på arbejdsmarkedet og i familien. For at opnå reel ligestilling mellem kønnene kræves der derfor holdningsændringer både hos arbejdsgiverne og hos lønmodtagerne. Et sådant skridt på vejen er HK's nye slogan om, at 90'ernes mænd tager forældreorlov.

Artiklen bygger på LO's arkiv: ks 949, 950, 951, 951 a, samt flg. litteratur:

Drude Dahlerup, red: Køn sorterer. Det nordiske BRYT-projekt. 7/1989

Anette Eklund Hansen: Kvindearbejde og kampen for ligeløn 1945-1960. i Arbejderhistorie nr 40, april 1993.

International Association of Labour History Institutions

24. årskonference 1993

I 1970 oprettedes IALHI som en sammenslutning af arkiver og biblioteker, der især samler materiale om og fra arbejderbevægelsen. ABA har været medlem siden begyndelsen sammen med de andre nordiske arbejderbevægelsers arkiver og biblioteker. Det er af flere grunde naturligt for institutionerne at samarbejde: 1) arbejderbevægelsen er en international bevægelse, og det sætter sig naturligvis spor i arkiver og biblioteker, 2) mange arbejderorganisationer har været, og er i nogle lande stadigvæk, forfulgte og mere eller mindre illegale; derfor er arbejderbevægelsens »arvegods« ofte spredt og ufuldstændigt, og det er nødvendigt at vide, hvad andre institutioner ligger inde med for at kunne supplere egne samlinger, 3) den tekniske udvikling gør det ønskværdigt med et internationalt samarbejde.

I september 1993 afholdt IALHI sin 24. konference i København i ABA's endnu ikke åbnede, nye lokaler på Nørrebrogade. Der er altid et dobbelt formål med konferencerne: For det første er der IALHI's arbejdsopgaver og for det andet en programdel, hvor deltagerne får mulighed for at lære noget om landets arbejderbevægelse ofte i form af en videnskabelig konference. ABA valgte

en anden fremgangsmåde. Vi ønskede at præsentere vores samarbejdspartnere i Danmark for vores internationale gæster (der deltog i alt 46 delegerede, som repræsenterede 33 institutioner fra 18 lande herunder bl.a. Rusland, Grækenland, Spanien, Argentina, USA, Østrig og Schweiz). Derfor havde vi udarbejdet et program, hvor Det Kongelige Bibliotek, Arbejdermuseet, FIU-Centret og Metals Jørlunde-skole blev besøgt. Alle steder blev der holdt foredrag om disse organisationers arbejde, og de delegerede fik derved et førstehåndsbild i bl.a. arbejderoplysningens udvikling og i aktuelle opgaver for fagbevægelsen. Derudover blev ABA fremvist og et foredrag holdt om nye udviklinger inden for arbejderhistoriekrivningen. Vi har sidenhen fået bekræftet, at dette program gjorde lykke hos de delegerede. Vi kan kun endnu en gang takke vores danske partnere på vores internationale vegne.

På IALHI's generalforsamling blev det vedtaget, at medlemskredsen bør udvides til også at omfatte Arbejdermuseerne — bl.a. Arbejdermuseet i København blev optaget som nyt medlem - og at IALHI derfor fremover har en museumssektion. IALHI har for tiden 107 medlemmer i 27 lande, og

det besluttedes, at der skal udarbejdes et forslag om IALHI's fremtid i det perspektiv, at andre organisationer er blevet svækket, og arbejderbevægelsen i det hele taget står i en ny situation. Ganske vist er langt fra alle medlemmer en del af arbejderbevægelsen, men alle er pga. deres samlinger afhængige af arbejderbevægelsens udvikling. Dette forslag skal diskuteres på IALHI's næste årsmøde i Manchester.

IALHI's medlemsinstitutioner har gjort en betydelig indsats for at bidrage til, at arbejderbevægelsens arkiver og biblioteker i Østeuropa ikke skulle forsvinde som følge af de politiske og økonomiske omvæltninger i disse lande. Denne indsats diskuteredes igen på konferencen, hvor Friedrich-Ebert-Stiftung fremlagde en omfangsrig rapport om situationen i Polen, som det i 1992 på årsmødet i Prag havde fremlagt en tilsvarende rapport om situationen i Tjekkiet. I Prag har flere medlemmer i fællesskab åbnet et kontor, der støtter de derværende arkiver og biblioteker i deres arbejde.

Det besluttedes at udarbejde en annoteret fortegnelse over arbejdsvan dringer. Listen skal bidrage til at fremme et muligt kommende internationalt forskningsprojekt om arbejderbevægelsens holdning til sådanne vandringer, som i Danmark historisk kendes fra roe-polakkerne (en anden fortegnelse udarbejdet af IALHI om II. Internationales aviser er trykt i »Arbejderhistorie« 43). Der opfordredes til at støtte Det Internationale Transportarbejder-Forbunds historieskrivning i anledning af organisationens 100-års-jubilæum i 1996. Den græske delegerede bad om støtte i organisationen af en konference om arbejdersporten, som han foreslog afholdt i 1996 i Athen i anledning af den moderne Olympiades 100-års-jubilæum.

IALHI har med denne konference sat vigtige initiativer i gang, som kan hjælpe med til at styrke sammenslutningen og dermed støtte forskningen i arbejderhistorien.

Gerd Callesen

ABA's billeder i elektronisk katalog

Danske Billeder er titlen på det elektroniske opslagsværk, som ABA og 40 andre institutioner i landet har produceret i samarbejde med Danmarks Radio og Undervisningsministeriet. Et stort billed- og lydmateriale ligger nu lagret på en Laser Disc-videoplade inddelt i emner organiseret omkring billedserier, film og lyd. Den store tekstsamling og registreringen af billederne findes på en CD-ROM. En videoplade kan rumme godt 50.000 billedenheder. Dette projekt, som Danmarks Radios Interaktive Videoenhed (DRIVE) har taget initiativet til, indeholder 11.000 fotos, 25 dokumentarfilm, 15 uddrag af danske stumfilm og 98 radiofoniske klip. Til udgivelsen hører desuden et 48 siders hæfte med et stort antal temaer, baseret på en stregkodebetjening af videopladen alene uden behov for en computer.

ABA har alene bidraget med ca. 400 billeder og billedudsnit. Ud af dette billedmateriale er der lavet billedserier, der fortæller om en arbejderfamilies hverdag fra morgen til aften. I hjemmet og på arbejdspladsen, i skolen og i fritiden. Serierne er bygget op omkring tidsafsnit, der strækker sig fra århundredskiftet til ca. 1960'erne. Hvorledes

arbejderbevægelsen fagligt og politisk har markeret sig inden for disse tidsafsnit fortælles kort i separate temaer.

Ved hjælp af denne nye formidlingsform, der kaldes interaktiv video, kan man direkte kode sig ind på det specifikke emne, der har interesse for f.eks. et undervisningsforløb. Det være sig for børn eller voksne. Man kan nemlig sammensætte sit eget forløb, og er ikke bundet af almindelige film og videoers forudbestemte og afsluttede forløb. Ved hjælp af computeren eller ved blot at køre en pen over en stregkode kan man gå på opdagelse i billedmaterialet og vælge og sammensætte efter behov - f.eks. ved at vælge blandt de mange enkeltstående billeder, eller vælge de færdige historier eller ved at kombinere det hele.

Mulighederne er mange, såvel for brugerne af dette katalog, som for ABA. Deltagelsen i DRIVE-projektet har givet ideer til at arbejde videre med den elektroniske håndtering af billeder, både i registrerings- og i formidlingsøjemed. Vi mangler bare midlerne.

Karen Kræmer

Resten af søndagsmiddagen må indtages på værelset, når kammerater pludselig dukker op. Situationen fra en af billedserierne, der illustrerer en arbejderfamilies hverdag i 1950'erne. (ABA).

Kære Thorvald

Tale ved åbningen af udstillingen »Stauning eller kaos«

Jeg tillader mig at kalde dig ved fornavn, da vi har været venner i mere end 20 år.

Du var »The Star« i vores lille institution — det store trækplaster, som mange af vores besøgende ville se for at erindre en tid, som de fleste mente havde været kaos - uden dig.

Vort bekendtskab begyndte med dine gaver, dit indbo og dine papirer. Store dele af det var reddet af nu afdøde borgmester Børge Schmidt, som heldigvis kendte Augusta Erichsen. Staunings efterladenskaber var pakket ned i store sække og stod i kælderen på Valeursvej parat til at blive kørt til destruktion. Puha - kære Børge. Det fik du forhindret og vi er dig evigt taknemmelige.

Mange år herefter skulle jeg flytte dig fra Østerbro til Folkets Hus på Vesterbro: Skrivebord og nøddeknækker - høvdingestol og penneskaf - stok og høje hatte - piber og askebæger - og så en lille gul kuvert med et stykke af dit skæg.

Heldigvis var der også fotos - alle med dig som midtpunkt. Alvorlig så du ud - kun med Søren på dit skød kom der smil, men i øvrigt var det tydeligt, at du kunne iscenesætte. Vi forstod en opfordring og fik lavet det flotte foto fra 1914 til fuld menneskestørrelse: 8 timers arbejde - 8 timers fritid - 8 timers hvile. Med dig i front og Social-Demokraten som baggrund.

Du skulle have dit eget værelse - herom ingen diskussion, men du måtte indtil videre nøjes med en kælder. Vi gjorde alt for at skjule det, men kun dit ulastelige ry *som fader* fik det til at lykkes.

Siden kom du op i lyset og fik bedre forhold -ja, du fik husets bedste kontor. På film og lyd blev du nu sikret og alle dine sorte kasser med store gule papirer blev åbnet og ordnet. Gaven fra Hr. Hitler blev gemt væk - historien om den var dig ikke værdig. Mon du kan tåle den nu?

Som tiden gik, lærte jeg dig stadig bedre at kende. De store gule ark med taler, der altid blev indledt med »Ærede tilhørere«, der var over 300 af dem - de mange breve med »Werte Genösse Stauning«, »Mein lieber Stauning« eller »Kære høje lyse viking - nordens statsminister« eller fra en som elskede ham »Min kære Teddy«.

Vi fik styr på dine papirer, men alligevel blev du ikke lukket inde. Du blev nu udforsket og efterhånden forstod jeg meget, men stadig ikke alt. To ministerlister foreligger der fra din hånd -en fra 1935 og en fra 1939, men uden dig selv som statsminister. Hvad ville du fortælle med dem?

Men ellers dukkede din bløde håndskrift og dine letlæselige tal op overalt. I små protokoller og

i kedelige regnskabsbøger kunne man finde din skrift. Oprettelse af ABA, Fremad, Arbejdernes Landsbank - talkolonner i Socialdemokratisk Forbunds regnskaber, breve til foreninger om indskud og restancer - ja, ingen sag synes at have været for lille, ingen sag for stor. Man begyndte at forstå P. Knudsen. Han valgte dig som sin efterfølger. Han ønskede ingen andre. Herom var der delte meninger, men heldigvis løb du med flertallet af stemmerne.

Den første forudsætning for at blive det, du blev, var altså flid. Gennem en utrolig flid og arbejdssevne nåede du de højeste poster: Fra cigarsorterer til fagforeningsmand - fra sygekassekontrollør til regnskabsfører - fra journalist til politiker - fra folketingsmand til forretningsfører - formand for rigsdagsgruppen, formand for borgerrepræsentationen, minister, statsminister.

I din ungdom havde du andre ambitioner. Du skrev digte, sange og skuespil og nærede vel ønske om en forfatterkarriere, men du ville mere, gøre noget for andre. Fra 1915 var du blevet mægtig. Du kontrollerede organisationen, kendte apparatet til mindste detalje. Du slog hårdt til venstre: mod danske bolsjevikker og syndikalister - du satte en gang for alle højre på plads i 1920 og fik knæsat demokratiet. Men hvad var du selv i det politiske spektrum. I midten? nej, neutral? nej langt fra.

Din teoretiske ballast var ikke bøger. »Engelske Socialister« var dit manifest. Du stolede mere på livet og de erfaringer det gav. Principper var i orden, men stod de i vejen for at løse livets krav, måtte de vige. Om du var til højre eller til venstre - det afhang af situationen. For mig er det afgørende at konstatere, at du stod *z spidsen* - i spidsen for en bevægelse, en folkebevægelse skabt omkring dig og din person. Der er mange myter om dig og din levemåde. Du blev landsfader, men først og fremmest et *symbol* for en tidsperiode. Det var 1930'erne. Du blev det stabile i en ustabil verden. Tiden var til førerskikkelser - du blev fører i positiv forstand. Danmark for Folket blev værn mod syd og det program, der både direkte med Lillebæltsbroen og indirekte med kultur og folkeoplysning bandt landet sammen til en nation. Med dig i centrum og med dig i spidsen.

Som landsfader skal du nu fejres med udstilling, bog og postkort. For nylig blev dit værelse opsagt, og midlertidigt skal du nu være her, badet i offentlighedens lys. Men bare rolig - bliver du gemt væk igen, bliver du aldrig glemt. Du får det som kong Christian d. 4. Han byggede slotte, Rundetårn og Børsen. Dit bygningsværk var et andet - det var forudsætningen for strukturen til den velfærdsstat, vi lever i i dag. Og ikke mindst dit parti kan takke dig for mere end det selv er bevidst om.

Christians slotte står endnu - dit bygningsværk vil heller ikke smuldre. Denne udstilling vil give dig flere venner. Fremad - men aldrig glemme. For også arbejderbevægelsen har behov for at minde sine sande helte.

Henning Grelle

Jubilæumsskrifter 1992-1993

Den faglige arbejderbevægelse

Artister

Dansk Artist Forbund 75 års jubilæum. - Kbh., 1993.
-42 s.
(Artisten. No. 1, februar 1993).

Elektrikere

Dalsgaard Larsen, Keld: Med strømmen : Dansk El-forbund afd. 25 Silkeborg 75 år / Keld Dalsgaard Larsen, Kurt Balle Jensen. - Dansk El-forbund afd. 25 Silkeborg, 1993.-48 s.

Jubilæumsskrift - 75 år - fremtidens el-tekniker : Dansk El-Forbund, Afd. 24, 1918-1993 / redaktion: H. Krüger m.fl. - Dansk El-Forbund, Afd. 24, Herning. - 64 s.

Fysioterapeuter

75 års jubilæum. - Kbh. : Danske Fysioterapeuter, 1993.-48 s.
(Danske fysioterapeuter. 6, marts 1993).

Handels- og kontorfunktionærer

HK Ungdom 13. juni 1993 : 60 års jubilæum. - HK Ungdom Aalborg, 1993. - 57 s.

Kommunalarbejdere

40 års jubilæum 29. oktober 1992 : 1952 Portørklubben O.A.B.S, 1963 Hospitalsarbejdernes Klub, 1973 Portørklubben, Odense Sygehus, 1987 Den Amtskommunale Portørklub. - Odense : Den Amtskommunale Portørklub, 1992.-23 s.

Kvindelige arbejdere

Kjærulff Hellesen, Jette: Til kamp for hyttens børn : Kvindeligt Arbejderforbund Korsør-Skælskør afdeling 75 års jubilæum / Jette Kjærulff Hellesen og Ole Tuxen. - KAD, Korsør-Skælskør afdeling, 1993. - 46 s.
På omslaget: Korsør 1918-1993, Skælskør 1938-1993.

Magistre

Rüdiger, Mogens: Tjener i åndernes rige : Dansk Magisterforening 1918-1993. - Dansk Magisterforening, 1993.-300 s.

Malere

Jubilæumsavisen : Malernes fagforening for Slagelse og Omegn 1893-1993 /redaktion: Einar vid Neyst, Peder Maltha, Morten Friis Jørgensen. - Malernes Fagforening for Slagelse og Omegn, 1993. - 12 s.

Metalarbejdere

Jensen, Knud: Det begyndte for 100 år siden : jubilæumsskrift. - Metal Hjørring, 1993. - 40 s.

Stavnsbjerg, Helge: 1893-1993 : Dansk Metalarbejderforbund, Skive Afdeling. - Dansk Metalarbejderforbund, Skive, 1993. - 56 s.

Tredivemandsdrengene (Smedenes Hjelpeforening nr. 1) 100 år / redaktion: Otto Madsen. - Tredivemandsdrengene, 1992. - 12 s.

Voss, Erik: Med ambolt og computer. - Metal Kolding, 1993.-107 s.
(Udgivet i anledning af afdelingens 100-års jubilæum).

Murere

Murerne i Vendsyssel 100 år : 1893-1993. - Murerforbundet i Danmark, Afdeling I, Hjørring, 1993. - 27 s.

På stilladset : midtjydske murersvende 1893-1993.- Murerforbundet afd. 8, Herning 1993. - 28 s.

Snedkere, tømrere

100 års jubilæum : 1893 - ST Forbundet, Afd. 26 Haarby - 1993 / redaktionsudvalg: Leif Christiansen, Hans Lauridsen og Jens Ole Christensen. - Snedker- og Tømrerforbundet, afd. 26 Haarby, 1993. - 36 s.

Stavnsbjerg, Helge: Snedker og Tømrerforbundet, Skive, 100 år. - Snedker og Tømrerforbundet, Afdeling 7, Skive, 1993.-59 s.

Specialarbejdere

Abildgaard, Peter: Morten, sammen har vi klaret det : fortællinger om arbejdsmændene i Skanderborg gennem 100 år.-Skanderborg : SID-forlaget, 1993.-28 s.
(Udgivet i anledning af SiD, Skanderborg Afdelings 100-års jubilæum).

Arbejdsmændene satte Pandrup på landkortet : 1. maj 1918-1993 - 75 - SiD Pandrup / redaktion: Einar vid Neyst, Peder Maltha, Morten Friis Jørgensen. - SiD Pandrup, 1993.-12 s.

Christensen, Jacob: Arbejdsmænd og specialarbejdere i Herning. - SiD, Herning Afdeling, 1993. - 138 s.
(Udgivet i anledning af afdelingens 100-års jubilæum).

Dalsgaard Larsen, Keld: Fra arbejdsmand til specialarbejder : SiD Silkeborg 1893-1993. - SiD Silkeborg, 1993.-182 s.

Jubilæumsavisen for SiD Græsted & Omegn : 1918-1993. - SiD Græsted og Omegn, 1993. - 11 s.

Kuske- og Chaufførernes Klub, Silkeborg - gør det bedre at være chauffør : 50 års jubilæumsskrift. - Kuske- og Chaufførernes Klub, 1993. - 55 s.

SiD Holbæk afdeling 100 års jubilæum 1893-1993. - SiD Holbæk Afdeling, 1993. - 40 s.

SiD Støvring 75 års jubilæum. - SiD Støvring, 1993. -57 s.

Typografer

Thomsen, Poul: Klubben Journalen 75 år : 1918-2. februar - 1993. - Valby : Klubben Journalen, 1993. -44 s.
(Klubben Journalen, Aller Press).

Fællesklubber

Thomsen, Poul: Jubilæums-skrift 1967-1992 : Fællesklubben, Aller Press A/S, Fredensborg. - Fællesklubben, Aller Press, 1992. - 71 s.

Den politiske arbejderbevægelse

Socialdemokratiet

75. - Socialdemokraterne i Hjortshøj/Egå, 1993. - 4 s.

80 år på toppen : 22. januar 1913-1993. - Socialdemokraterne i Bredballe, 1993. - 24 s.

Nielsen, Niels: Faaborg/Diernæs Socialdemokratiske Partiforening 100 år : 1893 - 23. september- 1993. - Faaborg/Diernæs Socialdemokratiske Partiforening, 1993.-78 s.

Rønne, Bent Vedsted: Drømmen om en bedre fremtid : Socialdemokratisk forening Nykøbing Lolland 90 år : 1903 - 29. marts - 1993. - Socialdemokratisk Forening Nykøbing Lolland, 1993. - 16 s.

Socialdemokrater i Randers : 1893 - 9. september -

1993 / redaktionsudvalg: Preben Smed m.fl. - Socialdemokratiet i Randers, 1993. - 109 s.

Socialdemokratiet Hedehusene-Reerslev : 100 års jubilæum : 1893-1993 / redaktion: Helge Johnson, Marianne Germann. - Socialdemokratiet Hedehusene-Reerslev, 1993.-45 s.

Marianne Bagge Hansen

ABA har fra forlaget Kulturbøger overtaget restoplaget af »Birthe Poppe: Jubilæumsskrifter udgivet af fagforbund og fagforeninger - en bibliografi, 1983«. Bibliografien er på 96 sider, og registrerer faglige jubilæumsskrifter udgivet i perioden 1894-1983. Interesserede kan rekvirere bogen på ABA mod indbetaling af kr. 25,-på giro 5 06 79 60.

Afleveringer til ABA i 1993

Utrykte afhandlinger

Benn, Charlotte: Sydhavnen : storbyens skraldespand : et projekt om Sydhavnen i København / af Charlotte Benn, Mette Jacobsen, Susie Larsen. - Roskilde, 1992.-170 s.

Projekt, Modul 3 ved Roskilde Universitetscenter, Institut for Geografi, Samfundsanalyse og Datalogi.

Christensen, Lars K.: Smedesvend og friherre : maskinarbejde og arbejdskultur i København 1890-1914. - Kbh., 1993.-100, XVI s.

Speciale ved Københavns Universitet, Historisk Institut.

Cornelius, Anne: En medie-analyse af fagbevægelsens skolekontaktudvalgs multi-dias serie om »Arbejdets historie« / Anne Cornelius, Margit Danaa, Erik Koefoed. - Roskilde, 1983. - 100 blade. Projekt, Modul 1, Roskilde Universitetscenter.

Færch Jørgensen, Pia: Gorbatjovs økonomiske reformer i bureaukrati-politisk belysning. - Århus, 1991. - 113 blade.

Speciale ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

Hansen, John: Public relations og markedsføring på forskningsbiblioteker : en mulighed eller endog en nødvendighed?. - Kbh., 1993. - 18 blade.

Studieopgave, 3. semester ved Danmarks Biblioteksskole, København.

Houmann, Bente: »Det ka vi da ikke« : om nedprioritering og menneskesyn i socialt arbejde. - Kbh., 1992.-44, 6 blade.

Hovedopgave ved De Sociale Højskolars Årskursus, 1991/92.

Håvorsen, Pål: Sosialdemokratiet mellom den røde ghetto og Bryssel : det danske Socialdemokrati og venstrefløypartiene i Kjøbenhavn i lys av europeisk integrasjon. - Bergen, 1991. - 2 bd. (156 blade). Hovedoppgave i sammenliknende politikk ved universitetet i Bergen.

Krøner Rasmussen, Ib: Kinas politiske udvikling 1976-1989. - Roskilde, 1991. - 2 bd. (126, 32 blade). Speciale ved Roskilde Universitetscenter, Institut for Historie og Samfundsforhold.

LO-fagbevægelsens strukturdebat i 80'erne / Camilla Skou m.fl. - Roskilde, 1993. - 94 blade.
1. års SamBas rapport, Roskilde Universitetscenter.

Mathiasen, Jørgen: Det danske socialdemokratis fredsarbejde under 1. verdenskrig : med internationalt udblik. - Århus, 1991. - 120 blade. Speciale ved Århus Universitet, Historisk Institut.

Mathiasen, Karsten: De danske arbejdere i Tyskland 1940-45 / Karsten Mathiasen & Therkel Stræde. - Roskilde, 1980.-150 s.

Projekt ved Roskilde Universitetscenter, Samfundsfag, Modul 2 og Historie, Modul 1.

Nielsen, Freddie: Tyskerne og modstanden 1940-1945 : en bibliografi over illegale publikationer udgivet på tysk eller under medvirken af tyske anti-nazistiske emigranter 1940-1945 : samt en undersøgelse af litteraturens holdning til »tyskerne« i samme periode. - Kbh., 1993.-87 blade.

Hovedopgave ved Danmarks Biblioteksskole, København.

Nørgaard Pedersen, Lone: Børnearbejdere omkring år 1900 : i billeder og bøger.-Kbh., 1991.-14, 7 blade. 3. semester studieopgave ved Danmarks Biblioteksskole, København.

Nørregaard, Dorte: Komintern og den spanske folkefront / Dorte Nørregaard, Jesper Bennekou, Søren Witten. - Roskilde, 1992.-91 s.

Projekt ved Institut for Historie og Samfundsforhold, Roskilde Universitetscenter.

Olsen, Kaja: Danmark i 30'erne - Kanslergadeforliget. - Kalundborg, 1993. - 16 blade. 2. års opgave, hf, VUC Kalundborg.

Petersen, Anne: Bevidstheden hos den danske arbejder som den giver sig til udtryk i digte fra 1930'erne og perioden 1970-90.-Kbh., 1993.-2bd. (93, 26blade). Speciale i dansk ved Københavns Universitet.

Rahbek Christensen, Bo: Det danske arbejdsmarkeds hovedorganisationers muligheder og begrænsninger ved en mulig EF-regulering af det social- og arbejdsmarkedspolitiske område : med arbejdsmiljøområdet

som case. - Århus, 1991. - 2 bd. (126 blade). Speciale ved Institut for Statskundskab, Århus Universitet.

Rapport fra Bryggergården / medvirkende i udarbejdelsen af dette projekt: Kristian Jensen m.fl. - Roskilde, 1974.-193 s. Projekt ved Roskilde Universitetscenter.

Walseth, Jørgen Wigh: Isoleret dansk afrustning? : et bidrag til forståelse af Socialdemokratiets forsvarspolitik 1924-1934, med særligt henblik på spørgsmålet om nyorientering af forsvarspolitikken i perioden 1929-33/34. - Kbh., 1993. - 101 blade. Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Marianne Bagge Hansen

Arkivafleveringer

Organisationer

Arlitt, København.

Klubber fra Carlsberg.

Dansk Metal.

Danmarks Kommunistiske Parti

DUI - Leg og virke.

DSU.

Husligt Arbejderforbund.

Klubber fra Holmen.

Jord- og betonarbejdernes fagforening, København.

Københavns jernbanearbejdere M.

Malernes fagforening, København.

Socialdemokratiet.

Socialdemokratiet, folketingsgruppen.

Socialdemokratiet, Glostrup.

Socialdemokratiet i Randers

Socialistisk Folkeparti.
Støberi-, special- og maskinarbejdernes forbund.
Venstresocialisterne.
Vietnam 69.

Personer

Niels Finn Christiansen
Anker Gemzøe Georg
Poulsen Anders Uhrskov.

Billedafleveringer

Diverse billeder fra LO-Bladet. Afl. af fotograf Harry Nielsen, LO-Bladet.

Private rejsebilleder. Afl. af Jørgen Fuglsang.

Portrætter fra Knuthenborg vedr. Louis Pio. Afl. af fotograf Jørgen Schiøttz, Det Fri Aktuelt.

Johannes Sperlings billeder fra Dansk Folkeferie og rejser til Sovjetunionen. Afl. af Ruth Juul Jensen.

Portrætter vedr. Victor Gram fra DSU-tiden og udenrigsministertiden. Afl. af familien.

Arbejdspladsbillede af skotøjsarbejdere. Afl. af arkivar Erik Gøbel.

Forbunds billeder fra Snedker-Tømrer Forbundet. Afl. af Peer Deela.

1 .maj-demonstrationer 1993. Afl. af fotograf Bent Mann.

Forsamlingsbygninger, Folkets Hus Enghavevej. Afl. af Arbejdermuseet. Giver. Henny Christoffersen.

Fagforbunds billeder KAD afd. 5. Herunder portrætter. Afl. af Afd. 5.
Fagenes Fest. Afl. af Ivan Holmqvist.

Fagforenings billeder, Hattemagernes Fagforening. Afl. af Holger Hansen.

Demonstrations billeder DSU. Afl. af Arbejdermuseet.

Forbunds billeder, Malernes Fagforening. Afl. Kurt Andersen, Malernes Fagforening.

Arbejderorkester. Afl. af Arne Johansen.

Forbunds billede, HK. Afl. af Jørgen-Richard Lund.

Gaver

Vi takker personer, organisationer og forlag, der har overdraget institutionen bøger, tidsskrifter, film, plakater, videoer, pjecer, faner mm.

John Hollenter, Jespersen, Medieværkstedet i Svendborg, Tove Moritzen, Otto Petersen, Niels Rickelt, Robert Ørsted Petersen, SID Frederiksberg, H. Steenberg.

Medarbejdernes aktiviteter

Publikationer/Artikler

Marianne Bagge Hansen

Dansk arbejderbevægelse på udenlandsk : organisationernes fremmedsprogede publikationer. - København : ABA, 1993. -9 s.- (ABA's temahefter; 1).

Gerd Callesen

Nye veje for arbejderhistorien. - i: Arbejderhistorie, nr. 40. S. 45-47.

Reform og revolution. - i: Det Fri Aktuelt, 25. juni 1993. S. 14.

Socialdemokratiet i Danmark 1871-ca. 1990 : resultater og problemer, København : Socialdemokratiet, 1993. - 29 s. (Sammen med Vagn Oluf Nielsen, Henning Grelle, Claus Larsen).

Angewandter Marxismus : Nina Bangs Stellung in der Sozialdemokratischen Partei Dänemarks : Theorie als Praxis. - i: Frauen in der Geschichte, nr. 1-2/1993. S. 78-97.

»A töke« első dán kiadása (1887-1888). - i: A Nemzetközi Munkásmozgalom Történetéből. Évkönyv 1993. S. 33-37.

Arbejderbevægelsens fortid i Østeuropa. - i: ABA årsskrift, 1992. S. 24-27.

Arbejderkultur mod nazisme. - i: ABA årsskrift, 1992. S. 37-41.

The Labour Movement Library and Archive (ABA), Copenhagen. - i: International review of social history, vol. 38, part 3. S. 445-447.

Anmeldelser i: Arbejderhistorie, Giraffen

Anette Eklund Hansen

De slukkede vores tørst - og gjorde livet lidt rødere : Bryggeriarbejdernes forbund, DBBMF, 1898-1990. - København: Restaurations- og Bryggeriarbejdernes Forbund, 1993. - 203 s. (Sammen med Jørgen Assens, Bjarne Bo Jensen og Margaret Nielsen).

De usynlige kvinders biografier. - i: ABA årsskrift, 1992. S. 13-18.

Signalement af forskningen i arbejdslivets historie i Danmark. - i: Årbog for arbejderbevægelsens historie, 1992. S. 15-35. (Sammen med Marianne Rostgård).

Kvindearbejde og kampen for ligeløn 1945-1960. - i: Arbejderhistorie, nr. 40. S. 2-14.

Henning Grelle

Mesterlæren i industri og håndværk - 100 års uddannelsessystem eller udbytningssystem?. - i: Dansk pædagogisk tidsskrift, nr. 1 1993. S. 19-25.

Lokalhistorie, landshistorie og jubilæumsskrifter. - i: Fortid og nutid, 1993 hefte 1. S. 53-56.

Karen Krænier

Arbejdernes hverdagsliv i fire tidsafsnit fra århundredskiftet til 1960'erne, fortalt i billeder og tekst. - i: Danske Billeder - et elektronisk opslagsværk om Danmark og danskerne gennem 150 år. (Multimedieudgivelse fra Danmarks Radios Forlag, produceret af DRIVE - Danmarks Radios Interaktive Video Enhed - i samarbejde med Undervisningsministeriet).

Land og Folks
billedsamling
i ABA.- i:
ABA årsskrift,
1992. S. 34-36.

Hannah Linden

Tidsskrifter/årbøger 1992. - i: Arbejderhistorie, nr. 40. S. 118-124.

Tidsskrifter/årbøger 1992/93. - i: Arbejderhistorie, nr. 41. S. 96-101.

Hans Uwe Petersen

The historical perspective in Denmark: The treatment of refugees in the 1930's.-i: Rescue-43 : xenophobia and exile, København : Munksgaard, 1993. S. 27-38.

Hitlerflygtningene, eksilforskningen og »Modstandens æstetik«.-i: Konflikt og samarbejde : festskrift til Carl-Axel Gemzell. - København : Museum Tusculanum, 1993. S. 107-122.

Danmarks Røde Hjælp i Kominterns arkiv. - i: ABA årsskrift, 1993. S. 28-33.

Foredrag

Recent Trends in the Historiography of the Danish Labour Movement, ved IALHI's årsmøde 23. sept. (Gerd Callesen).

De faglige kvinders kamp for ligeløn i Danmark - et spørgsmål om køn eller klasse. Oplæg til 4. nordiske kvindehistorikermøde i Finland 27.-30. maj (Anette Eklund Hansen).

Indvandring af fremmed arbejdskraft til Danmark, AOF's kulturkonference, 17. jan. (Henning Grelle).

Den røde fane og arbejderbevægelsen, SiD 10. distrikt - Vejle Amt, 12. april (Henning Grelle).

The Treatment of Refugees in the 1930s, Københavns Universitet 3. okt. (Hans Uwe Petersen).

Dansk Flygtningepolitik i 30'erne, Københavns Universitet, Åben Universitet, 13. nov. (Hans Uwe Petersen).

Konferencer, seminarer, møder

Generalforsamling/årsmøde i Danmarks Biblioteksforening, Kolding, marts (Hannah Linden).

Møde i IALHI Coordination Committee 26. juni i Manchester (Gerd Callesen).

IALHI årsmøde 22. - 25. sept. i København (Anette

Eklund Hansen, Gerd Callesen, Dorte Ellesøe Hansen, Henning Grelle).

Bedeutung der Marx/Engels-Forschung und -Edition heute, 26. - 27. nov. i Trier (Gerd Callesen).

Seminar Danmarks Biblioteksskole: Emnedata i forskningsbibliotekerne ved Statens Bibliotekstjeneste, 29. nov. (Gitte Lunde Johansen).

Kursus på Danmarks Biblioteksskole: Principper for fremstilling af registre til bøger og tidsskrifter, 13. - 15. dec. (Marianne Bagge Hansen).

Kursus på Danmarks Biblioteksskole: Tesauruskonstruktion, 15. - 17. nov. (Dorte Ellesøe Hansen).

Internatmøde Danmarks Forskningsbiblioteksforening: Tidsskriftet i det elektroniske bibliotek, 11. - 12. maj (Ole Arent).

Nordisk arkivmøde for arbejderarkiverne, Stockholm 3.-4. maj (Hannah Linden, Anette Eklund Hansen).

Seminar om Dansk Kvindebiografisk Leksikon 18.-19. jan. (Anette Eklund Hansen).

4. nordiske kvindehistorikermøde i Finland 27.-30. maj (Anette Eklund Hansen).

4. nordiske arbejdslivskonference, 16.-19. sept. (Anette Eklund Hansen).

Netværksseminar »Kvinder, køn og arbejdsmarked«, Københavns universitet, 26. nov. (Anette Eklund Hansen).

Teknologihistorisk Forum, Københavns universitet, 2. dec. (Anette Eklund Hansen).

Redaktions-, konsulent- og foreningsarbejde

Årbog for arbejderbevægelsens historie, 1992, billedredaktion (Karen Kræmer).

ABA årsskrift, 1992, billedredaktion (Karen Kræmer).

Henning Grelle: Fra halmkasse til velfærd : historien om bagerfagets arbejdsvilkår og organisation i 100 år. København : NNF, 1992, billedredaktion (Karen Kræmer).

Arbejderhistorie : meddelelser om forskning i arbejderbevægelsens historie (Gerd Callesen).

Korresponderende redaktør til Socialism & democracy, New York og Socialismo storia/Socialism history : annali della Fondazione di Studi Storici »Filippo Turati«, Milano (Gerd Callesen).

Medlem af Wissenschaftlicher Beirat der Internationalen Marx-Engels-Stiftung (IMES), Amsterdam (Gerd Callesen).

Medlem af Coordination Committee i International Association of Labour History Institutions (IALHI) (Gerd Callesen).

Årbog for arbejderbevægelsens historie (Anette Eklund Hansen).

Bestyrelsesmedlem i Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie (Anette Eklund Hansen).

Medlem af Privataarkivudvalget (Anette Eklund Hansen).

Censor ved Roskilde Universitets Center (Anette Eklund Hansen).

Konsulent ved LO's faglige pensionisters erindringsgruppe (Anette Eklund Hansen).

Medlem af projektgruppe for udarbejdelse af et kvin-

debiografisk leksikon (Anette Eklund Hansen).

Medlem af styringsgruppen for det internordiske forskningsprojekt »Hitler-flygtninge i Norden« (Hans Uwe Petersen).

